

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 3 1979 PRIS 12:50

Den stora encyklopedin

Bewick – trästickets uppfinnare

Pedagogik och betyg i skolan

Berättelse om Kampuchea

Konstrond

Bokanmälningar

FÖRROCHNU

Tidskrift för en folkets kultur

Gatuadress: Herkulesg 11, 4 tr

Postadress: Box 16213

103 24 Stockholm

Telefon: 08-21 99 78

Mottagning: onsdag 18-20.00

Postgiro: 35 60 72-9

Bankgiro: 324 - 1262

Prenumeration: 45,-/4 nr

Stödprenumerat: 80,-/4 nr

Medlemskap: 250,-

Förr och Nu ägs av föreningen
med samma namn.

Föreningens paroller är:

- FÖR EN FOLKETS KULTUR
- FÖR EN FOLKETS HISTORIA
- FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-
OCH TRYCKFRIHET
- ANTIIMPERIALISM

Styrelse:

Christina Ericsson, ordförande
Sophie Hedin, kassör
Ulla-Britt Antman, ansvarig utgivare
Kent Begler
Staffan Glassel
Kerstin Nordfors
Britta-Lena Jansson
Annelie Jordahl
Gun Kessle
Margareta Zetterström
Håkan Ågren

Innehåll

Mats Miljand Ledare

Svante Svensson Ljus över landet. Om upplysningen och
den stora franska encyklopedin

Bengt Burman Den spolierte språkundervisningen

Anders Björnsson Nej till lagosamhället

eller Betygen måste vi ha

Theja Gunawardhana Berättelsen om Kampuchea

Mera om Mickiewicz

Gun Kessle och Jan Myrdal Thomas Bewick 1753-1828

Marianne Degerman Kvinnors arbete förr

Jan Myrdal När klassen tog medvetande -

dokument om Sundsvallsstrejken

Konstronden

Bokanmälningar

4
5
17
21
29
37
38
50
55
57
63

Omslag: Berguv. Illustration av Thomas Bewick ur "British Birds", Konstnären presenteras på sid 35.

Baksida: Trästick av Thomas Bewick, illustration till *Select Fables* (1784).

"Utvecklingen av sådana kunskaper och färdigheter som rör kontaktförmåga och känslolinje måste exempelvis ges samma vikt som kunskapsinhämtande och färdighetsträning i traditionell mening."

Så vackert presenteras skolans omvandling till terapeutisk miljö för odefinierad personlighetsutveckling. Just detta citat kommer från lärarutbildningens betänkande LUT 74, men kunde varit taget ur grundskolans nya läroplan. Av de senaste årens skolreformer är LUT den sista länken i en kedja där SIA följdes av betygsutredningen och den nya läroplanen. Med LUT halveras lärnas ämnesutbildning till förmån för mer socio-emotionella övningar anpassade till den nya läroplanen. LUT 74 måste stoppas!

Reformerna präglas av bok- och kunskapsförakt förutom ovetenskapligt grundad psykologisering. Tillsammans utgör de en fullständig kalhugning av de ideal, som tidigare styrt utvecklingen av folkundervisningen: Allas rätt till kunskap, för jämlikhet, utveckling och demokratins fortbestånd. Istället missgörs tankliggörs motiven till kunskapsinläring och allsköns teorier om arbetssätt tillåts domnera. "Vägarna" till kunskap (kunna slå i uppslagsbok, göra intervjuer?) blir viktigare än verkliga kunskaper:

"Det som utmärker de olika orienteringsämnen och ger dem deras särart är alltså inte i första hand det stoff man studerar utan det sätt man studerar på, de arbetsmetoder man använder", skriver SÖ i sitt förslag till ny läroplan för 80-talets grundskola. Detta synsätt accepterades av riksdagen även om SÖ fick bakläxa på nedskärningarna i timplanen!

För SÖs pedagoger är det otänkbart att kunskap är personlighetsutvecklande, att kvalitet och innehåll i skolans arbetsuppgifter är avgörande för elevernas intresse. Mänsklig mognad tros inträda som en självklar följd av pedagogisk anpassning till psykologiska utvecklingsmodeller. Men människoblivandet

sker främst genom att människans främsta karaktärstrek, tänkandet, utvecklas. Människan skapas som människa först genom arbete, kultur och bildning. Allt detta måste skolan erbjuda för att vara skola!

De som arbetar för bildning och kultur har ett stort ansvar för hur långt attackerna mot kunskapsförmedlingen i skolan skall få gå. Det är vårt kulturarv som idag lämpas över bord! Samtidigt har kulturarbetare och intellektuella stora underlätthetssynder på sitt samvete. Under lång tid har de lämnat fältet öppet för SÖ-karriärer och tillskapare av nya pedagogiker, som påpassligt sett möjligheter i den stora sociala oro som den tilltagande strukturskrisen fört in i skolan. Bokförslaget har tjänat grova pengar på de senaste årens flod av spekulativ pedagogisk litteratur medan undervisningen blivit allt magrare.

Det är uppenbart att den ökade betydelse som skolans sociala roll tillmätts, liksom kravet på "verklighetsanpassning" och "förändringsberedskap" måste ses mot bakgrund av hur stat och näringsliv försöker bemästra växande ekonomiska och politiska problem. Dagens skola är ett verk som till största delen får skrivas på socialdemokratis konto men frågan om den framtida skolan skär genom alla politiska grupperingar.

Vid behandlingen av den nya läroplanen i riksdagen stod främst moderaterna upp för en skolpolitik värd namnet. Dock finns det stora motsättningar även inom borgerligheten. Inom näringslivet finns tex folk som länge krävt den utveckling av skolan som nu genomförs – samtidigt som andra oroligt talar om konsekvenserna av denna intellektuella avrustning. Ytterst ger den skolpolitiska debatten prov på hur man i olika läger bedömer Sveriges framtid som demokratisk välfärdsstat och industrination.

Mats Miljand

(MM har undervisat på grundskolans högstadium i samhällskunskap, geografi, religion och historia.)

Ljus över landet! Om upplysningen och den stora franska encyklopedin

av Svante Svensson

■ Tidskriften Förr och Nu är, som läsarna vet, inte någon "allmänkulturell" publikation. Utgivningen har ett bestämt syfte: Att verka för just de målsättningar som anges av de paroller som finns återgivna först i tidningen. Förr och Nu tror alltså inte på någon kultur som "alla" kan vara eniga om. Tvärtom är en levande kultur platsen för motsättningar och uppgörelser. Det pågår alltid en kamp om människornas tänkande, och denna har sina rötter i motsättningarna i samhället. I denna artikel ska vi ta upp ett berömt historiskt exempel på detta: Den kamp om kunskap och medvetande som fördes av de sk encyklopedisterna i 1700-talets Europa.

MAKT OCH MEDVETANDE

De maktägande i samhället bevarar normalt inte sin position genom öppet våld. Det finns åtskilliga exempel, samtida och historiska, som visar hur oerhört kostsamt det är för en maktelit att genomföra en ren okkupation av det egna landet. Omvälvningen i Nicaragua är bara ett exempel i raden. Även om statsmakten ytterst bygger på att våld kan användas så är det tvärtom så att maktinnehavet normalt bygger på mycket mer komplicerade mekanismer. De krafter som håller ihop samhällena, särskilt de som varit någorlunda stabila, är inte bara de som syns; polis, domstolar etc. Ännu viktigare är de krafter som inte syns utan som finns i människornas medvetande. Det enklaste sättet att hänska är att få de behärskade att omfatta föreställningen att deras situation är på något sätt legitim, att den är "rättvis", given av "gudomlig försyn"

eller något liknande. Det kanske allra effektivaste är att helt enkelt se till att vissa grundläggande förhållanden aldrig kommer till folks medvetna kännedom.

I det gamla feodala Västeuropa var kyrkan en av de viktigaste institutionerna för att förmedla falska föreställningar till folk. Den som åker runt i ex Frankrike kan ju i nästan varje medelstor stad titta på en stor medeltida katedral. Med den tidens decentraliserade och extremt lågteknologiska produktionsmetoder måste det ha kostat bondebefolkningen oerhörda offer att fullborda byggena, långt större än vad vi kan föreställa oss idag. Ändå var säkert det mesta bekostat på någon sorts "frivillig" grund. Folk trodde verkligen på djävulen. Folk trodde på vidskepseln, reliker, helgonen och påven.

I vår tid har kyrkan spelat ut denna sin roll. Den fungerade i ett feodalt bondesamhälle

där man inte behövde utnyttja speciellt kom-
plicerad teknik. I ett samhälle som dagens
Sverige sprids istället föreställningarna ge-
nom mer sofistikerade kanaler, främst genom
olika massmedia. Det genomsnittliga TV-tit-
landet är ju bara det ett par timmar per dag
vilket kan jämföras med kyrkobesökandet
förr på ca 3 tim/vecka. Skolan har naturligtvis
en viktig funktion, man kan lägga märke till
att kallhamrade karriärister, som t ex förra
skolministern Hjelm-Wallén, så starkt beto-
nar skolans "fostrande" uppgift framför kun-
skapsförmedling. Den massproducerade
skräpkulturen är en annan viktig del, porr och
våldstidningar, fördommande "kvinnolek-
tyr", förråande filmer etc drar alla åt samma
håll. Men det finns också, precis som i den
medeltida kyrkan, en sorts fmrum för van-
föreställningar. Likriktade "kultursidor" i
dagspressen t ex där man förtalar folkets kul-
tur, ser ner på arbetarförfattare, ja man kan
t o m stöta på förvar "från vänster" för nå-
got så ohyggligt förnedrande som prostitu-
tion.

Gapet mellan de utportionerade vanföre-
ställningarna och den verklighet som folk
måste leva i har i modern tid brukat kallas
den offentliga lögnen. Om detta gap blir till-
räckligt stort uppstår en labil situation. Även
en mycket liten upplysning kan leda till att
allmänheten tappar tron på det "rättvisa" i
ordningen och makten blir allmänt uppfattad
som illegitim.

En kulturfront har till uppgift att oförtröt-
ligt peta hål på den offentliga lögnen, att på
alla sätt dra fram verkligheten i ljuset och
undersöka den. "Ljus över landet, det är det
vi villja" skulle vi också kunna säga som det
gamla socialdemokratiska ungdomsförbundet
gjorde i början av detta sekel. Dagens kultur-
front i Sverige verkar ju inom en stor ström-
ning i Västeuropa. En av Förr och Nu:s upp-
gifter måste vara att undersöka den mer i
detalj och kartlägga den för en bred publik. Vi
har redan skrivit om den kampen mot skräplite-
raturen, men man kan naturligtvis gå mycket
längre tillbaks än så. De tankar vi rör oss med
har djupa rötter i historien. Det ljus som före-
kommer i parollen ovan syftar säkert också

på *upplysningens* ljus, dvs på den intellektu-
ella rörelse i 1700-talets Europa som föregick
den stora borgerligt demokratiska revolutio-
nen i Frankrike.

UPPLYSNINGEN - ETT SLAGS KULTURFRONT

Man skulle kanske kunna säga att upplys-
ningen var en sorts kulturfront för sin tid.
Den hade både djup och bredd. Längst ute på
den offentliga scenen stod ett antal - främst
franska - intellektuella, vilkas namn, men väl
originaltexter, inte ens dagens svenska skol-
system kan sudda ut: Locke, Rousseau, Vol-
taire, Diderot, d'Alembert, Turgot, d'Hol-
bach...

Någon fast organisation var det naturligtvis
inte fråga om. När t ex Diderot talade om
intellektuella av den egna sorten använde han
beteckningen *filosof*. Idag betyder detta van-
ligen en person som verkat inom en universi-
tetsinstitution för filosofi. Upplysningsidens
intellektuella använde ordet på samma sätt
som t ex författaren Lars Gustafsson gör i en
nyutkommen bok: *Filosofi = kritiskt förnuft*.

Det vore säkert fel att tro att upplysningens
tankar endast hade begränsad spridning i
samhället. Böcker var visserligen, relativt
sett, mycket dyrare än idag, men idéerna
spreds ändå vida omkring genom olika pam-
fletter och småtrycksaker och inte minst från
mun till mun. Den offentliga lögnen i Frank-
rike hade vid mitten av sjuttonhundratalet an-
tagit groteska proportioner. Voltaire's pam-
fletter i rättsrötteaffärer skar därför rätt in i
den ruttande samhällskroppen. När han mot
yttersta slutet av sitt liv vågade sig till Paris
från sin egendom, som låg skyddad strax intill
schweiziska gränsen, fick han ett mottagande
som liknade en folkhjäls. Medborgarna i
Paris kände väl till Voltaire och uppfattade
honom säkert på något sätt som en av sina
egna, vilket ironiskt nog endast kan sägas
vara delvis sant.

Det är en trivial sanning att mycket stora
bitar av det tänkande som präglar dagens de-
batt och kultursituation i Sverige formades
till medvetna ståndpunkter just under upp-
lysningsiden. Tolerans, jämlikhet, allas lik-

het inför lagen, människovärde, mänskliga
rättigheter, demokratiska fri- och rättighe-
ter... Listan på begrepp som bottnar i upp-
lysningsfilosofin kan göras mycket lång. Men
det förhåller sig också på det viset att väldigt
få av de personer som skriver om dessa ting
idag känner till ursprunget. Tankegodset har i
de flesta fall transporterats långa omvägar
och tuggats genom åtskilliga hjärnor innan
det kommit fram. Det är också betecknande
för standarden på svensk bokutgivning att det
först i år, 1979 (!), utkommit en populär bio-
grafi över Voltaire. Av de stora upplysnings-
filosoferna finns för övrigt förvånansvärt lite
översatt till vårt språk. Det som trots allt
finns tillgängligt rör med få undantag - några
skrifter av Voltaire och Rousseau m m -
skönlitterära verk. Få av dem som deltar i
offentlig debatt har haft direktkontakt med
källan till de tankar man svänger sig med.

TILL KÄLLORNA!

För en kulturfront är denna situation djupt
otillfredsställande, särskilt i en tid då myn-
digheterna vill minska undervisningen i de
stora kulturspråken. Den offentliga lögnen
bygger faktiskt till en del på det faktum att
ordens ursprung höljts i dunkel. Det har t ex
påpekats att makthavare i dag använder sig
av vissa ord, med rötter i upplysningsfiloso-
fin, på ett sätt som får dem att i praktiken
betyda något helt annat än vad som ursprun-
ligen avsetts. För att förstå den egentliga in-
nebörden i vad som sägs måste därför språket
så att säga avkodas. Vad avser t ex en "pro-
gressiv" byrådirektör inom skolöverstyrel-
sen egentligen då han talar om "skoldemo-
krati", "jämlikhet" eller "fostran till fri-
het"? Vad menar en generaldirektör i AMS
egentligen med "solidaritet"? Det har gjorts
försök att använda akademisk språkfilosofi i
dessa sammanhang, men ett av de verkligt
hållbara sätten för en kulturfront att komma
åt de lögnmassor av ovanstående typ, som
dagligen sköljer över oss via massmedia,
måste vara att gå tillbaka till källorna.

Alltså bör man söka svaret på frågan: Vad
menade *Diderot* när han använde ordet jäm-
likhet?

Vi har ju ett utmärkt hjälpmedel att klara
av detta. Upplysningsfilosoferna var inte ba-
ra oerhört begåvade och lysande stilister.
Flera av dem, bl a Diderot, var i besittning av
en järnflit. Det var också denne som blev
hjärnan bakom, inspiratören, organisatören
och redaktören av ett av de mest betydelse-
fulla bokverk som någonsin publicerats: *Den
stora franska Encyklopedin*. Redan den full-
ständiga titeln anger detta uppslagsverks in-
riktning *bort* från den värld av vanföreställ-
ningar, förjujgenhet och trams som frodades
kring dåtidens sönderfallande franska makt-
centrum *mot* en hederligare föreställnings-
värld där den tänkande och producerande
människan ställs i blickpunkten:

Encyclopedie

ou

Dictionnaire raissonné

Des SCIENCES

des Arts et des Metiers

Encyklopedi

eller

Resonerande uppslagsbok

över VETENSKAPER

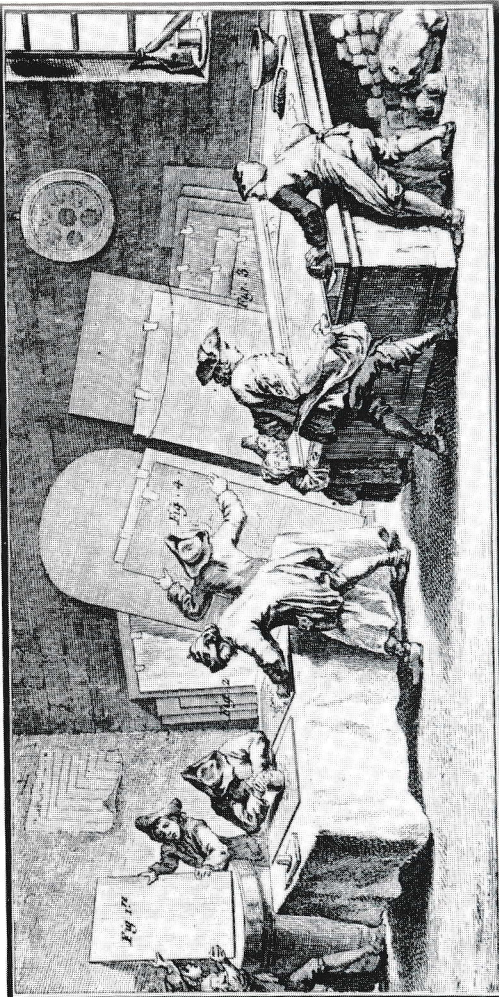
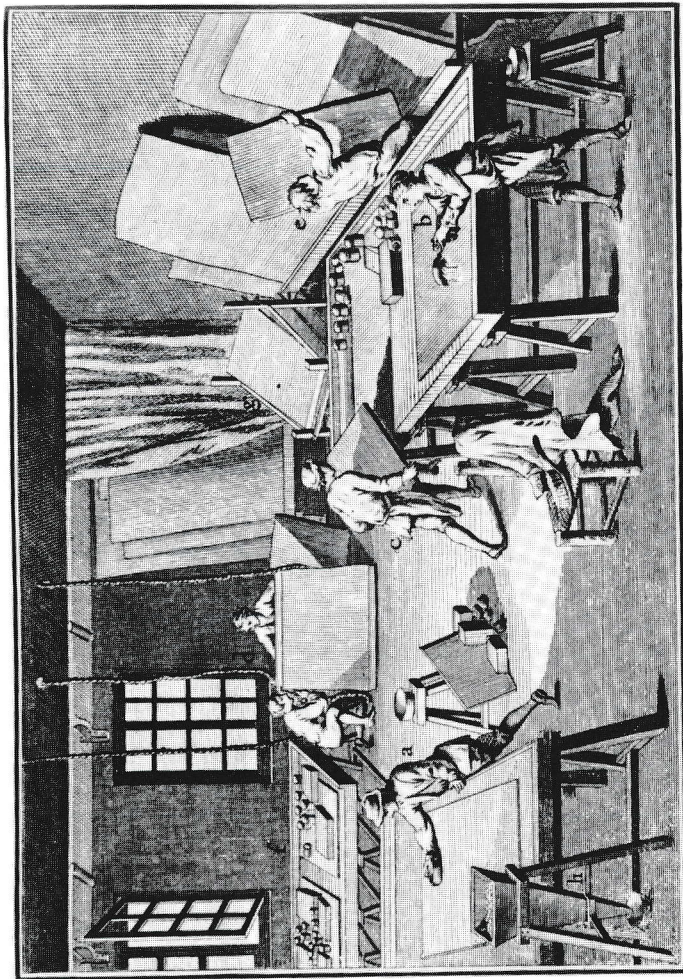
konst och hantverk

ENCYKLOPEDIN

- MER ÄN EN UPPSLAGSBOK

I den historiebok jag själv läste i gymnasiet
fanns Encyklopedin nämnd bara i förbigåen-
de i samband med att Rousseau och Voltaire
blev kortfattat beskrivna, några fler upplys-
ningsfilosofer gitte man inte ta upp. Man
kunde i den boken nästan få det intrycket att
det fanns en sorts ideell förening på 1700-talet
som hette encyklopedisterna. Det var allt.
Det var inte heller så alldeles enkelt att få
ett större mått av kunskaper. Det finns nog
inte så många uppsattingar av Encyklopedin
i vårt land. Den finns i de stora universitets-
biblioteken och kanske hos några boksamla-
re. Den fanns givetvis inte i min hemstad
Sala.

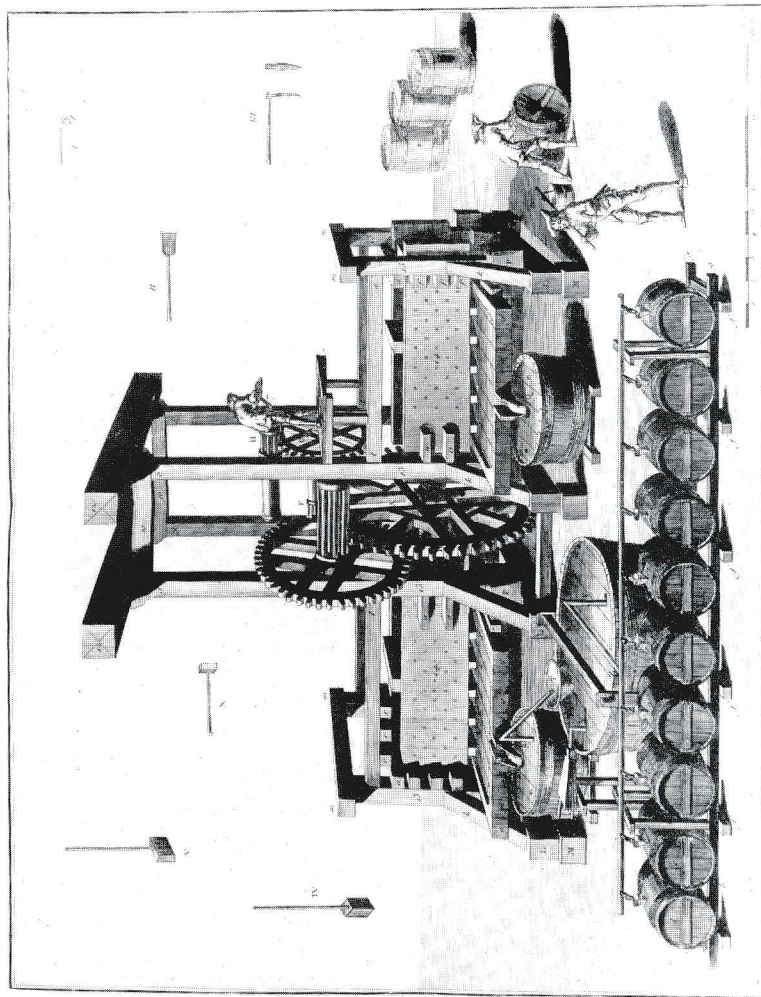
Encyklopedin är ett bokverk som får "mo-
derna" svenska "uppslagsböcker", som t ex
bästseljaren Focus, att krulla ihop sitt dåliga
papper och erbarmligt tunna innehåll i skam.

SPEGLAR. "Silvret" i speglar var vid denna tid inte aluminium som idag, utan kvicksilver. Framställningen gick helt enkelt till så att ett amalgam av kvicksilver och tenn polerades in i baksidan av en glasskiva. Diderot tog med två bilder här, vilket visar att han också hade för-

stått arbetsvillkoren. Den övre bilden illustrerar kyligt och tydligt själva processen. Den undre är ett socialreportage. Det handlade om ett ohyggligt snuskigt barnarbete. Kvikksilver är mycket giftigt. Dessa barn blev inte långlivade, de dog efter ett par år av plågsam kvick-

silverförgiftning. De speglar vi som turister kan beundra i Paris alla palats krävde alltså sina ohyggliga offer och visar egentligen vid den av den "Minamatakatastrof" som pågick i århundraden utan att någon ingrep och stoppade eländet. Barn dog ju ändå som flugor. Ett av Rousseaus argument i *Émile* för att man skall vara snäll mot barn är att dom ju ändå inte skall leva så länge... (*Vol VIII, Mi-roitier, metteur au teint, Pl I et Miroitier, Pl I.*)

VINTILLVERKNING. Bristen på kraftkällor var akut innan Watt och den berömda firman Boulton & Watt hade fått fram de effektiva ångmaskiner som skulle förändra livet i Europa från grunden. Man var dessförinnan tvungen att låta folk slita ohyggligt. Bilden visar en dubbelverkande vinpress, konstruerad av en

Abbé Legros. När druvorna pressas i högra kammaren dräneras samtidigt den redan pressade vindruvskammaren i den vänstra. Lägg märke till blåsbalgen vid V som genom att skapa övertryck i det stora fatet får vinet att rinna ut vid Y. (*Vol I, Oeconomy rustique, Pressoir Pl II*)

Verket omfattar inte mindre än 17 stora vackra foliovolymerna med text, tryckta på ett papper som verkar nytt ännu efter 200 år. Man har beräknat att dessa volymer innehåller inte mindre än 20 miljoner ord! Dessutom elva volymer med grafiska illustrationer fram till år 1772. Senare kompletterades verket med fem supplementband och två band sakregister. Diderot hade emellertid ingenting med dessa sju tillägsband att skaffa.

Encyklopedin ser inte ut som våra dagars uppslagsböcker. Man kan säga att den sammanfattade upplysningens vetande och tankar på ett slagkraftigt sätt i rätt långa, populärt hållna artiklar, som var för sig var rätt uttömmande. Man offrade alltså en mängd uppslagsord till förmån för helheten och överblicken, dvs för ambitionen att ge *bildning* och inte korsordskunskaper. Ambitionen att ge en helhet var så stor att alla ord inordnades i ett "encyklopediskt system", som kanske kan tyckas något överlastat för en modern läsare.

Verket växte ut i etapper. Från början hade förläggaren, som hette Le Breton, tänkt att Diderot skulle anpassa ett mindre engelskt lexikon, Ephraim Chambers' *Cyclopaedia*, för en fransk publik. Men i Diderots händer växte det ursprungligen triviala översättningsarbetet ut. Den gode vännen och matematikern d'Alembert drogs in i arbetet, från början med ansvar främst för matematiska och vetenskapliga artiklar; men han blev snart så engagerad att han tog plats som medredaktör vid sidan av Diderot och började skriva även idéartade artiklar. Till sin hjälp hade dessa två, som de själva uttryckte saken, "en förrening av lärda män". Snart sagt alla de berömda upplysningsfilosoferna förmåddes med olika medel, från övertalning till smicker och pengar, att bidra med artiklar. Mitt i centrum för verksamheten satt Diderot och skrev själv massor av text, redigerade, läste korrektur, rättade, korresponderade, klippte och klistrade. Han hade nästan ingen tillgång till vad vi idag skulle kalla sekreteraresurser! För att kunna göra planerna till alla hantverk som beskrevs var man tvungen att inte bara göra besök i verkstäder utan man var också nödsäkad att med lock och pock, inte minst via

betalning, övertala mästarerna och gesällerna att avslöja sina yrkeshemligheter. Arbetet var ofantligt!

KOMPLICERAD CENSURSITUATION

Censursituationen var komplicerad i 1750-talets Frankrike. Folk kunde bli avrättade för att ha vanhelgat en helgonbild, vilket t ex hände i ett uppmärksammat rättsfall 1766. Samtidigt fanns det censorer som släppte igenom åtskillig kritik av samhällsförhållandena. Det var en offentlig hemlighet att åtskilliga personer vid själva hovet, inkluderande majestäten själva, läste och diskuterade förbjudna skrifter av upplysningsmännen. Trots myndigheternas vakande öga klarade sig de första sex banden av Encyklopedin genom censuren, mycket tack vare en förstående censor. Men i det sjunde bandet skrev d'Alembert under bokstaven G en artikel om staden Genève som höjde den demokratiska beslutsordningen där till skyarna och då blev det tvärstopp. Myndigheterna beslagtogs verket, d'Alembert fick kalla fötter, konstaterade de att tiden nog inte var mogen och hoppade av medredaktörskapet. Diderot fick i all hast samla ihop papper och anteckningar och gömma dem för polisen. Den tidigare censorn lär ha varnat honom i tid. Det blev emellertid möjligt att göra en omstart. Förläggaren Le Breton gick in med rödpenna i de avsnitt han ansåg för djärva, man sänkte siktet åtskilligt, men alla svårigheter till trots kunde arbetet slutföras år 1765.

Diderot var naturligtvis medveten om betydelsen av sitt arbete. Han hade den uttalade avsikten att en god uppslagsbok skulle ha den "karaktären att ändra det allmänna tänkesättet". Trots att ett bokverk av detta slag, genom sitt pris, endast kunde inköpas av en begränsad krets av rätt förmögna personer så är ändå de flesta historiker eniga om att Encyklopedin verkligen hade den effekt författarna strävat efter. Ett typiskt omdöme av en idéhistoriker är t ex följande:

"Encyklopedin blev en oemotståndlig maskin riktad mot andan, trosföreställningarna och institutionerna i det förgångna." Den som idag själv vill ta reda på hur upp-

lysningstidens tänkande fungerade kan alltså, om han eller hon har en smula kunskaper i franska samt besitter lite biblioteksbesöksenergi (interurbanlån!), gå till encyklopedin och se vad som där är skrivet om t ex ord som jämlikhet, demokrati, politisk frihet eller intolerans. Detta blir också ett mycket bra sätt att få perspektiv på vår egen tid. Dessa ord var ju för upplysningsfilosoferna inte så nedslitna, tummade och nedslödade som idag. Jämförelsen visar tydligt var vi hamnat.

FÖRFATTARJAG OCH TENDENS

Stilen är också helt annorlunda i Encyklopedin mot vad vi är vana vid från samtida uppslagsverk som ju med sitt nästan kansliartade, välpolerade språk anstränger sig för att förmedla en sorts "objektiv" och opersonlig sanning. I Diderots Encyklopedi är stilen subjektiv. I nästan varje artikel finns ett författarjag som syns i texten. Det finns ofta en framträdande tendens bakom orden. Man drar sig inte heller för att använda humor och energi. Begrunda t ex följande uppslagsord:

PROSTITUERA, PROSTITUTION (Gramm), term i relation till veneriska utsvävningar. En prostituerad är en person som hänger sig åt liderlighet pga något dåligt eller kommersiellt motiv. Man har utsträckt betydelsen av orden prostituera och prostitution till att gälla även dess kritiker som vi har många av idag och i tiden för vilka man kan placera den tveklaktiga personen som Herr de Voltaire har drivit med under namnet Wasp i komedin l'Ecosaise; och man har sagt om dessa skribenter att de prostituerar sina pennor för silver, för gunsten, för lögnen, för avunden och för de mest ovärdiga laster en människa kan ha. Under det att litteraturen har blivit övergiven av dessa landsplågor har filosofin å andra sidan blivit smäddad av en trupp av smårovar utan kunskap, utan begäring och utan dygder, som prostituerar sig å sin sida åt de människor som inte förgävs över att man i nationens ögon misskrediterar de personer som skulle kunna upplysa dem om deras ondska och litenhet.

Man kan ju jämföra med en samtida svensk uppslagsbok.

IDEOLOGI OCH TEKNOLOGI

Men trots allt var det nog inte artiklar över ord som *jämlikhet*, *prostitution*, *politisk frihet*

eller ens artikeln över *Genève*, vilken föranledde utgivningsstoppet, som gjorde Encyklopedin till en sådan utomordentlig murbräcka mot det gamla feodala franska samhället som den kom att bli. Diderot hade en mycket djupare förståelse för vad som verkligen bestämmer människornas tankar än vad som framgår av de "politiska" artiklarna över brännbara ämnen, hur kvicka och stilistiskt lysande de än var formulerade. Det förhåller sig nämligen på det viset att Diderots insikter i det mänskliga medvetandets mekanismer skär rakt igenom seklerna och griper in i våra egna diskussioner.

Diderot var författare, översättare och publicist som det står i handböckerna. Men även dessa ord har ändrat betydelse en hel del på 200 år. Man måste beskriva hans typ en smula. Från början var han en avhoppad juridikstudent (drop-out) som under några år försörjt sig på halvt tveklaktiga spökskrivier, översättningsjobb, jobb åt teatrar m m. Engelska böcker sätter den precisa termen "scribbler" på honom. Vi skulle kanske kunna säga att hans typ var en "murvel" – med goda språkkunskaper. Men – och detta är idag mycket förvånande för en person som i likhet med mig personligen har ett naturvetenskapligt yrke – denne Diderot kunde i sina artiklar, brev och teaterpjäser diskutera även rent naturvetenskapliga frågor på *jämslälld fot* med en sådan person som matematikern d'Alembert. Denne var ju ändå en av de absolut spetsarna inom 1700-talsmatematiken. Det var bl a han som formulerade det gränsvärdesbegrepp som varenda matematikstudent måste använda sig av än idag.

De förhållanden man växer upp i märker man så småningom inte. Jag tror att de flesta naturvetenskapligt verkssamma intellektuella delar en erfarenhet jag gjort. När man så s blivit vuxen hittar man nästan aldrig en person av Diderots slag, dvs en "humanistiskt" verkssam intellektuell som man kan resonera med om naturvetenskap. Och säkerligen hittar man aldrig en sådan i dagens kategori av spökskrivare och allmänt slafsigt mediafolk. Om man försöker att föra ett sådant samtal blir hela situationen strax pinsamt haltande, inte därför att specialkunskaperna saknas ut-

an därför att intresset saknas vilket leder till att de flesta av dem som inte är verksamma inom ett direkt naturvetenskapligt arbetsfält saknar vad vi skulle kunna kalla ABC-kunskaper. Man skulle kunna skylla på skolan, men det håller inte som förklaring eftersom dessa ABC-kunskaper faktiskt skulle finnas där för den intresserade. Det är ju antagligen så att intresset idag är så lågt att de kritiker som idag skriver på våra stora tidningars kultursidor vet mycket *mindre* om Kepler, Galilei och Newton än vad motsvarande kritiker skulle ha gjort i 1750-talets Paris. (Om Einstein, Bohr och Schrödinger vet dagens kritiker kanske lika mycket som 1750-talets...) Utanför specialistkretsarna är själva intresset för teknik och naturvetenskap – annat än som föremål för skräckfyllda avståndsganden, diverse rädslor och centrallyriska deklarationer – ytterst begränsat. Vi kan ta ett konkret aktuellt exempel: Björn Nilsson på Expressen kan säkert sägas vara en typisk representant för den samtida kulturkritikerkåren i karriären. Denne låter fylla spalterna med koketta skildringar av sin egen oförmåga att starta en moped. Hans äldre kollega Diderot skulle säkert ha skrivit en intressant artikel om mopedmotorns funktion i stället.

Nu kan en sådan jämförelse synas dum och meningslös, av typen världsgeni kontra byråkrat, men det är *inriktningen* inte författarkvaliteten jag velat belysa. Diderot och hans samtida vänner bland upplysningsfilosoferna hade en fullkomligt annorlunda inställning till vetenskap och teknik. De läste Newton i original, de satte sig in i samtida matematiska spörsmål, särskilt diskuterades sannolikhetskalkylen vid denna tid och sist men inte minst, de sprang in och ut i hantverkarnas verkstäder för att klarlägga hantverksprocesserna; för att röja undan den inskränkta skrämtalitetens "hantverkshemlighet" och göra teknologin åtkomlig för en upplyst allmänhet. Någon fisförnäm avskildhet fanns det inte plats för. Upplysningsfilosoferna var av den uppfattningen att naturvetenskaperna tillhörde kulturen med samma självklarhet som t ex skönlitteraturen eller konsten och de såg, tror jag man kan säga, ett klart samband mellan de olika delarna; en sorts helhet.

BILDER UR ENCYKLOPEDIN

De elva volymerna med illustrationer till Encyklopedin var självfallet inte den första grafiska bildframställningen av industri och hantverk. Från medeltiden och framåt var tvärtom hantverksbilder ett omtäckt och vanligt motiv för olika träsnitt; en av de mest berömda samlingarna av sådana bilder gjordes följande av tysken Jost Amman år 1568. Dessa bilder hade emellertid ett annat syfte än att avslöja hantverkshemligheterna och klarlägga hantverksprocessen. Men inte heller idén att dokumentera denna var ny. På statsminister Colberts uppdrag hade franska vetenskapsakademien börjat förfärdiga sådana grafiska bilder redan år 1675, dvs man hade hållit på i över 80 år utan att få ändan ur vagnen.

Diderot kunde faktiskt muta några av vetenskapsakademins bildmakare att släppa till en del av materialet. Vissa av bilderna knyckte han också från andra verk. Så har t ex 1500-talsmetallurgen Agricolas bilder till en del också reproducerats i Encyklopedin.

Det unika med bilderna i Encyklopedin är alltså snarast sammansättningen, det sammanhang som visar betraktaren "den teknologi som bär upp en ideologi".

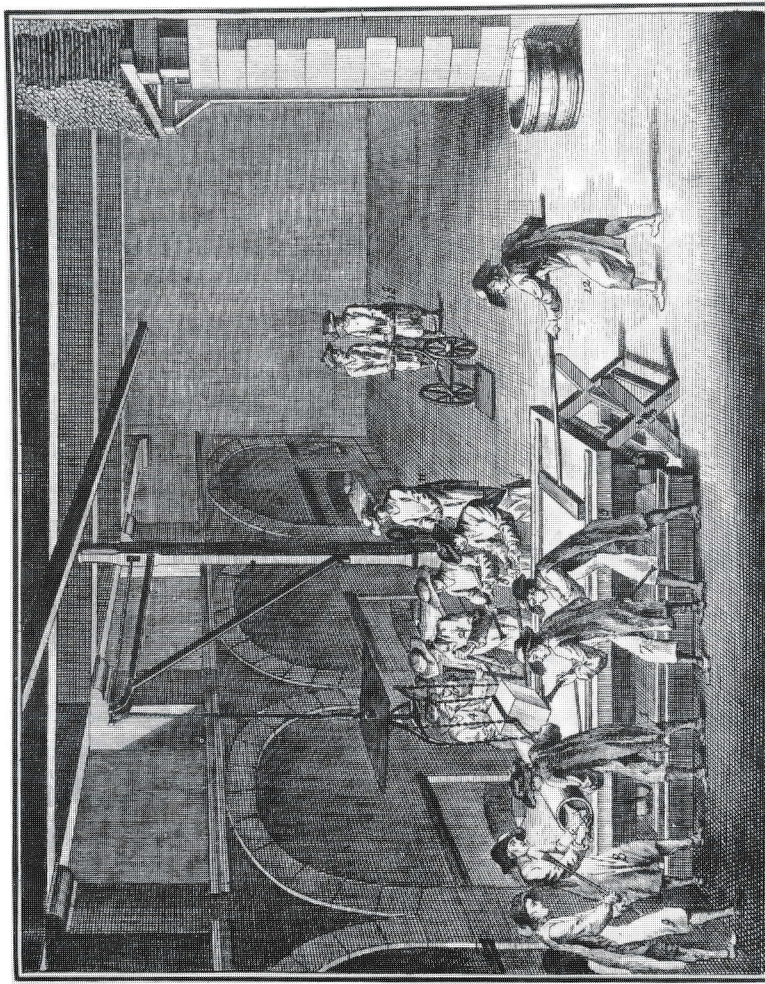
Man skall ha klart för sig att det inte är fråga om realistiska framställningar av arbetet i verkstäder. Det rör sig snarare om en sorts illustrerade maskinritningar än om socialreportage. Dagens betraktare måste, om han inte skall hamna i ett trask av 1700-talsromantik eller "lågteknologiska" grönvågändrömmier, rekonstruera arbetsmiljön. Att trampa ett ekorrhjul till en press var självfallet ett fruktansvärt slit, otroligt monotont skitjobb. Det utfördes 12 timmar eller mer per dag. Näringsbristen, de enorma barn tillsynsproblemen (rännstensungar), lungotskostan, de trasiga kläderna, snusklukten (inga energisöande badrum här inte) syns i allmänhet inte på dessa bilder.

Hantverkartillvaron var ingen idyll. I de allra flesta fall var arbetsmiljön för de ar-

betande mycket monotona, mycket mer självdödande och kroppsnedbrytande än vad någonsin är fallet i modern storindustri.

Bara i undantagsfall syns detta i dessa

bilder. Men Diderot var antagligen lika medveten om de verkliga villkoren som Voltaire t ex var i romanen *Candide*. Hans syfte här var emellertid inte att göra socialreportage.

PLANGLAS. Fönsterglas var i forna tider mycket dyrt, särskilt stora rutor. Man framställde dem nämligen genom att först blåsa en stor glasbubbla som sedan öppnades så att en rund glasskiva erhöles. Denna roterades sedan för att få en stor skiva. Metoden krävde en oerhörd skicklighet. På Diderots tid hade nyligen bolaget St. Gobain startat tillverkning med en helt ny metod som krävde mer organisation men mindre individuellt handlag. Glasmassan valsades istället ut på en rektangulär, upphettad bädd av koppar. Svårig-

heten var att få glaset att stelna långsamt så att det inte sprack. Därför hade man särskilda stekningsugnar vars temperatur sakt sänktes. På bilden valsas glaset ut framför en sådan ugn. Detta var toppmodern industri på Diderots tid. Bolaget finns kvar även idag och är numera en multinationell jätte. Planglasmetoden har utvecklats till dagens floatglasprocess med en produktion som Diderot inte någonsin kunde föreställa sig. (Vol IV, *Glaces* Pl XXIV)

Rousseau var också en intresserad amatörbotanist, Voltaire skrev om Newton och över-
sätte honom, Diderot översatte en medicinsk
ordbok och denna vetenskap var kanske den
som fängslade honom mest. Tidens intellek-
tuella skilde uppenbart inte på "humaniora",
och på "naturvetenskap" på samma sätt som
vi gör idag.

När man vet att Encyklopedin kom att upp-
fattas som ett vapen mot det gamla samhället
kan det verka förvånande att den alldeles
överväldigande huvudmassan av artiklarna
berör ämnen som tycks skälligen okontrover-
siella idag. Uppslagsord som *jordbruk, pap-
per, järn, glas, läder, hästskor, vagnar, hus*
etc upptar sida efter sida i bokverket och
nästan alla bilder i de elva banden med illu-
strationer avbildar olika hantverk eller är fi-
gurer som hör till olika vetenskapliga artiklar.
*Det är den mänskliga produktionen av varor
genom hantverk och industri samt vetenska-
pen som står i centrum för encyklopedister-
nas intresse.*

Det är också intressant att notera stilen i
artiklarna om teknologi och vetenskap. En-
cyklopedins författare vänder sig så tydligt
till vuxna läsare. Man redogör för det som då
var vetenskapens ståndpunkt, men det förfat-
tarjag, som finns i dessa artiklar precis som i
de "ideologiska", drar sig inte för att även
redogöra för de dunkla, oavgjorda frågorna
och för den vetenskapliga diskussionen. I ar-
tikeln om JÄRN, för att ta ett exempel, upp-
tas ett långt parti av en diskussion av den då
nyligen upptäckta förekomsten av järn i blo-
det hos levande varelser. Frågan som då dis-
kuterades gällde var detta järn fanns i blodet.
Artikelförfattaren redogör för de olika stånd-
punkterna och slutar inte ut svårigheterna för
läsaren, som alltså betraktas som en jämlike,
i förståndshänseende, med artikelförfattaren.
Bara mängden av artiklar visar att det vore
fel att tro att det endast var de öppet ideolo-
giska artiklarna, de som kunde åtalas, som
gjorde revolutionärer av franska hantverkare.
C-C Gillispie från Princeton slår huvudet på
spiket när han i ett förord till en utgåva av ett
urval bilder från Encyklopedin konstaterar:

Men det vore att missa poängen om man gör en
absolut boskillnad mellan dessa idéer och En-

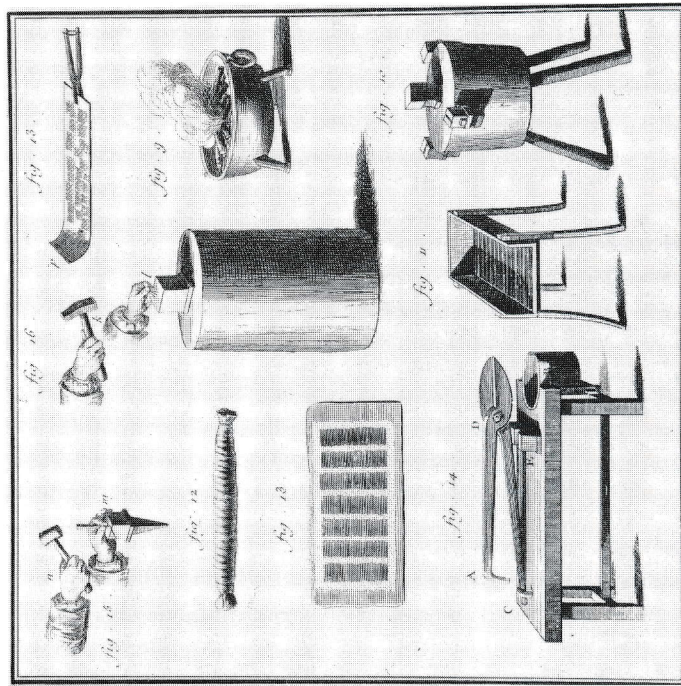
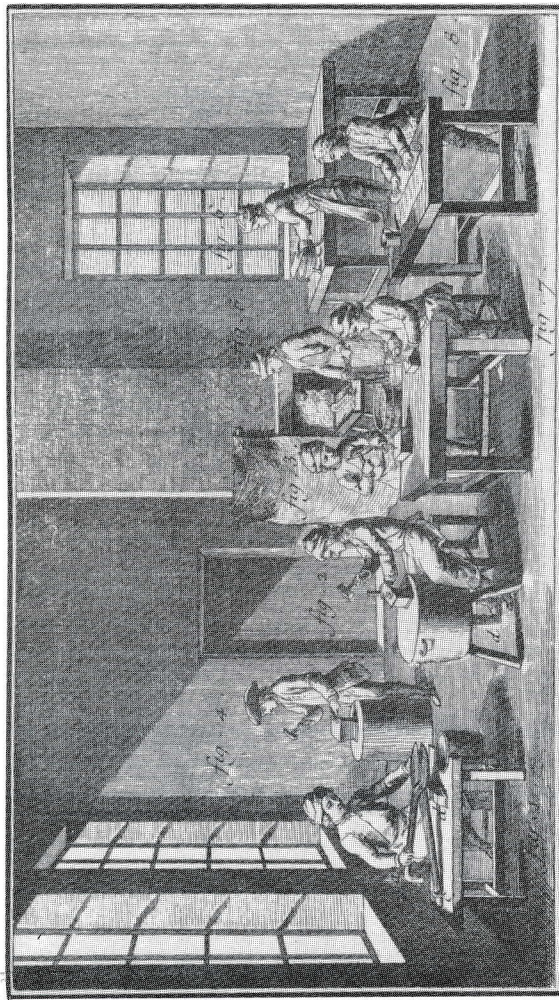
cyklopedins tekniska innehåll. Ty Diderots bril-
janta och originella uppfattning var att låta tek-
nologin bära ideologin. Detta var hans mästertli-
ga drag. Vår egen tid ser vetenskapen som en
maktfaktor, men pga att relativt få människor
besvärar sig med att förstå särskilt mycket av
den, så är vi mindre imponerade över dess intel-
lektuella triumf än 1700-talet var. (— —) I En-
cyklopedin, en uppslagsbok över vetenskap, är
det därför inte bara Denise Diderot eller Jean
Jacques Rousseau som tycks säga att det gamla
Europas institutioner är absurda, omoraliska
och mot naturen. Det är vetenskapen och vilka
skulle ha en avvikande åsikt utom mörkmän
och förtryckare?

Man kan tillägga att 1700-talets feodala
överklass hade förlorat nästan all direktkon-
takt med produktionen. I Encyklopedin – och
detta gör den revolutionär – visas inte bara
produktionsmetoder och vetenskap, utan lä-
saren kan också se vilka som producerar. På
de olika bilderna som visar pappersframställ-
ning, masugnar, smedjor, nåltillverkning etc,
finns nästan inte en enda person från hovet,
adeln eller prästerskapet. Men väl syns där
bönder, smidesdrängar, smeder, mästare och
gesäller av alla de slag. Det arbetande folket
framträder, trots alla konstnärliga idealise-
ringar. Och de får ett medvetande om sin
egen produktiva betydelse. Slutsatsen att den
gamla regimens överklass var obehövlig
fanns innesluten i Encyklopedin. Det gick in-
te ens två decennier från verkets färdigstäl-
lande 1765 tills man sjöng "A ça ira!" på
Paris gator.

De som författade encyklopedin var verk-
ligt arbetande intellektuella, inte bara sa-
longsejor som de ibland framställs som. De
hade förstått några grundläggande samband,
de visste att produktionen och dess villkor
bildar tankens inramning och att arbetet, som
Adam Smith formulerade saken, är källan till
rikedom.

"HUMANIORA" OCH "NATURVETENSKAP"

Man kan nu fråga sig när upplysningsfiloso-
fernas breda bildningsideal ersätts av den si-
tuation vi har idag som kännetecknas av en
nästan total klyvning mellan en "humanis-
tisk" intellektuell typ och en ingenjörsbeto-

NÅLTILLVERKNING. Effektiv tillverkning
krävde högt uppdriven arbetsdelning, vilket
framgår av figuren överst på bilden. Undre
figuren visar de verktyg man använde sig av.
(Vol I, Aiguiller, Pl II)

nad "naturvetare" som är specialist inom ett mycket snävt område. Denna klyvning är ju så synlig att man på fullt allvar diskuterat frågan om våra västeuropeiska samhällen skulle innehålla två "kulturer".

En sådan fråga kan naturligtvis inte behandlas riktigt bra i en kort artikel som denna. Därtill fordras mycket mer av utrymme för konkreta genomgångar. Men jag tror ändå att man kan se en del stora linjer. Man skulle kanske kunna skissa ett svar på följande sätt:

På sätt och vis upphör aldrig utvecklingsfilosofernas bildningsideal att vara intellektuellt gångbart. Däremot förlorar det sin förankring i en *borgerlig* föreställningsvärld. Tallet om "två kulturer" har en klassmässig begränsning. Om man vill kan man hänvisa till en idéhistoriker som Sven Eric Liedman. Han konstaterar i en nyligen utkommen avhandling över Engels naturdialektik att Marx och Engels i oerhörd hög grad är präglade av utvecklingsfilosoferna i detta hänseende. För den som läst en smula av Marx och Engels står det ju också klart att bägge skulle obestridat kunnat delta i samtalet mellan Diderot och d'Alembert om naturvetenskap. En av Engels närmaste umgängesvänner var författaren till *Leviatán*, som är av annat slag än 1789 års, har alla frambringat intellektuella av Diderots typ. Man skulle kunna säga att det faktiskt är en nödvändighet för arbetarklassen att *kritiskt överta* Encyklopedin. Detta är emellertid något som går över huvudet på åtskilliga "vänner"-intellektuella. Många gånger är de man hör svänga sig med marxismen, särskilt det som handlar om att det är människornas samhälleliga vara som bestämmer deras medvetande, men som samtidigt skryter med att de är opraktiska och inte vet ett dyft om produktion, praktisk vetenskap och teknik.

BORGERLIGHETEN OCH VARUPRODUKTIONEN

Man skulle kunna formulera det så att det blir omöjligt för borgerligheten att upprätthålla Diderots intellektuella ideal i samma ögonblick som den gamla feodalregimen krossats och borgarklassen själv, dvs dess dåvarande översta skikt, gripit makten. Först då över-

gick skillnaden mellan mästare och gesäll till att definitivt bli en skillnad mellan direktör och arbetare. Det höga borgerskap som planerat sig själva vid makten efter franska revolutionens stormar och napoleonskrigen kunde inte längre känna igen sig själva i Encyklopedins texter och bilder. Men – och det är en viktig skillnad – de hade fortfarande ett stort behov av teknisk specialkunskap. Aktieägarna, kupongklipparna och bankdirektörerna får ju inte sin profit genom utpressning av livliga bönder utan genom mervärdesproduktion i modern industri. De har dock själva förlorat direktkontakten med varuproduktionen och som klass kan man därför inte längre känna vid den Diderot som ville låta teknologin bära en omstörtande ideologi. Så formar samma borgarklass ingenjörsskolan, där utbildningen syftar till att mangla fram en specialist, en teknisk arbetsledare, med en yrkesetik som systematiskt avhåller honom från att yttra sig eller ens tänka utanför sitt snäva yrkesområde; brobygge, maskinkonstruktion, elektromekanik eller vad han nu råkat syssla med. Teknikerna avskalkas för den blivande ingenjören sitt ideologiska innehåll; den avförs ur det som allmänt kallas "kultur" och ingenjör Planertz uppstår både i verkligheten och som litterär typ. På 1700-talet hade han varit en orimlighet.

Samtidigt kan man se att den akademiska universitetshumanismen, som oftast är en teknisk idiot i ordets precisa mening, fyller ett påtagligt behov för samma räntetagande borgerskap. Bara uppgiften att omforma tankarna i Encyklopedin är ju enorm! Av *filosofen* Diderot måste skapas en torso, "teatermannen och kritikern" Diderot. Av *filosofen* d'Alembert måste skapas enbart "matematisk kärn", ja av *själva filosofin* måste skapas det som nu är universitetsdisciplinen. Annars riskerade – och riskerar – Encyklopedin att åter spricka ut från sina väl inbundna bokband.

Och vilka skulle då se sig själva som det arbetande, tänkande och producerande folket?

Den spolerade språkundervisningen

av Bengt Burman

■ Under 60-talet infördes i svensk språkundervisning den så kallade Skinnermetoden. Den var en modifiering av "direktmetoden" eller "den intuitiva inlärningsmetoden". Enligt denna metod ska eleven intuitivt ha absorberat en text på främmande språk efter att ha läst den om och om igen.

En kritik av metoden är att man inte kan skilja mellan att lära intuitivt och att lära utantill. Följden är, skriver här Bengt Burman, lärare, att dagens lärarutbildning, läroböcker och undervisningsmetoder systematiskt har spolerats.

METODEN HADE REDAN VISAT SIG MISSLYCKAD

Skinnerundervisning infördes i Sverige i mitten av 60-talet. Kärnan i den nya språkundervisningen var två principer: inlärnningen skall ske intuitivt; eleverna skall tala det främmande språket så tidigt som möjligt.

Svenska språklärare var tveksamma till den här typen av undervisning. Främsta invändningen: metod med intuitiv inlärnning har använts i stor skala i Europa. En sådan metod användes bl a i senmedeltidens klosterscholor.

Martin Luther lärde sig språket med denna metod, vilket lär ha lett till reformationen, vilket var en revolution på det sociala, ekonomiska och politiska planet och även en revolution på det språkliga planet. På grund av vissa negativa erfarenheter av språkundervisningen krävde Luther att predikningar och undervisning skulle ske på (mitten)hochtysk eller på folkspråket. Det finns förmodligen ett visst samband mellan denna senkomna renessans för folkspråket och det faktum att de europeiska folken nyligen lärt sig trycka böcker.

Någon gång i början av 70-talet kom jag underfund med att språkundervisningen i skolan var, så vitt jag kunde bedömma, fullständigt nedmonterad, eller rättare: det var frågan om systematisk förstörelse av lärarutbildning, läroböcker och undervisningsmetoder. Förstörelsen bottnar i att man infört så kallad Skinnerundervisning istället för traditionell språkundervisning.

När man talar om traditionell språkundervisning menar man den undervisningsmetod som utformades under pedagogikens korta sommar, en radikal period som varade några decennier, från begynnande 30-tal fram till slutet av 50-talet. Under denna tid var pedagogiken ett självständigt ämne, skilt från beteendevetenskap och gestaltpsykologi. När dagens skoldebattörer blickar bakåt och granskar den perioden talar de om elitiskolan. De har ingenting gott att säga om den, de är helt fängade i besynnerliga tankegångar om hur denna skola fungerade. En myt gick ut på att endast medelklassens barn kunde klara denna skola. Detta är oriktigt men är ändå det bärande elementet i skoldebatten.

Metoden med intuitiv inlämning användes på många håll i Europa fram till mitten av 1800-talet då bättre metoder infördes.

I Sverige hade man s k språkmästare som undervisade i hemmen och på universiteten i franska. Språkmästare konverserade med sina elever på det främmande språket. Eleverna skulle lära sig det främmande språket genom att lyssna och tala. I varje herrgård fanns en språkmästare. Eleverna började sina franska studier vid sjuaårsåldern och dessa studier pågick i flera år.

Språkmästarnas undervisning var dyrbar och ineffektiv: därför avskaffades den sordens undervisning.

En uråldrig metod skulle alltså åter införas här i Sverige. Metoden hade införts i USA i början av 50-talet. Där hade den misslyckats helt. Erfarenheterna efter några få år gav vid handen att unga amerikaner inte längre kunde lära sig språk. I de flesta länder i Europa infördes metoden i slutet av 50-talet eller i början av 60-talet. (I Sverige och i Finland infördes metoden sent, i Sverige kring 1965 och i Finland 10 år senare).

I Sverige fick metoden namnet "DIREKTMETODEN". Om denna metod sades det att den införts därför att den var så lätt. Metoden skulle ge lågbegåvade barn möjligheter att läsa språk. Motståndarna var tveksamma: metoden hade avskaffats en gång i tiden därför att vissa problem var förbundna med den.

Direktmetoden byggde på ett recept som åstadkommit av ett antal forskare som var verksamma på Harvard vid sekelskiftet, en av dessa forskare var psykologen William James. Detta recept modifierades av F. B. Skinner, en modern beteendevetare som sedan 1948 forskat och undervisat på Harvard. Av någon anledning tyckte svenska språklärare av den gamla stammen mycket illa om Skinner.

SKINNERMETODENS SVAGHETER

I Skinners modifierade recept finns inslag av den s k moderna inlämningsteorin, en teori som har svagheter, man kan säga att svagheterna finns även om man accepterar de smått egendomliga hypoteser och antaganden den

vilar på. Det märkligaste med denna teori är att ingen lyckats framlägga den på ett tillfredsställande sätt, något som Noam Chomsky talar om gång på gång i sin bok "Psykologi och ideologi".

Ett annat inslag i Skinners recept är den intuitiva inlämningen (vilket till en del ingår i den s k kognitiva processen).

Den intuitiva inlämningen är stötestenen för dem som studerar på läroverksskolan eller pedagogiska institutionen på universitetet. Knappast någon läroboksförfattare har lyckats framlägga teorin på ett begripligt sätt och eleverna på läroverksskolan har svårt att förstå hur intuitiv inlämning egentligen går till. Eleverna lär valda delar av ett pedagogisk kompendium utan till och går och skriver. De kan klara ett skriftligt prov fast de inte förstår den här direktmetoden, fast de inte kan dechiffrera kompendiets texter.

Därtill är det så att läroverksskolan och pedagogiska institutionen uppfattas som odemokratiska läroanstalter eftersom ingen läroverkskandidat fram till 1976 vågade resa sig upp och säga att det finns vissa betänkligheter med modern inlämningsteori och Skinnermetodik. Ingen vågade, och man kan förstå varför, var och en som hade fräckheten att tala om vad alla visste skulle säkert inte kunna göra karriär. Under sådana förhållanden är det troligt att de bästa lärarna övergår till att läsa något annat.

Chockerade blev lärarkandidaterna när det visade sig hur SÖ tänkt sig att eleverna skall lära sig direktmetoden: eleverna skall lära sig fatta direktmetoden med hjälp av sin intuition. Alltså inte bara språkinlämningen skall ske intuitivt utan även förståelsen för metoden.

De flesta språklärare inser vad som är problemet: eleverna skall lära sig använda en metod för språkinlämning som är relativt komplicerad, tillräckligt komplicerad för att vålla lärarkandidaterna huvudbry, men av vissa skäl får eleverna faktiskt inte någon liten broschyr eller handledning som talar om hur metoden fungerar. Vem vet? Metoden är kanske bra eller kanske bättre än vad man tror. Men som sagt: hur skall eleverna lära sig behärska metoden?

Det har skrivits en hel del om den här sortens pedagogik. Om man slår upp en bok om språkinlämning så står det att läsa att eleven skall läsa texter på det främmande språket: eleven förmodas läsa en text om och om igen. Om man läser texten tillräckligt många gånger har man absorberat texten intuitivt: man kan använda fraserna i texten när man diskutera med läraren eller en kamrat på det främmande språket.

Kritiken mot metoden har varit: man kan inte skilja emellan att lära intuitivt och lära utan till. Eleven lär sig inte tusen sinom tusen fraser intuitivt (på tre språk), han lär utan till.

Elever med välutbildade föräldrar kan klara direktmetoden, de välutbildade föräldrarna kan lotsa sina barn förbi de många blindskärren. Arbetarbornas föräldrar har inte möjlighet att förklara för sina barn hur kognitiv inlämning fungerar. Arbetarbornas föräldrar vet inte heller något om värdet av gamla läroböcker i språken eller gamla språkkurser (NKI och Hermods).

Man kan ställa sig frågan hur eleverna klarar att konfronteras med ineffektiva undervisningsmetoder. August Bondeson påvisade i sin bok "Skollärare John Cronschaougs memoarer" att i dåliga skolsystem är det så att elever med förmåga att lära utan till i regel klarar sig bra medan elever med förmåga att analysera slås ut. Bondesons bok som lästes av alla gymnasister på 50-talet är inte obligatorisk i dagens gymnasieskola. Frågan är: varför?

Martin Luther fick under sin skoltid lära sig latin på ett egendomligt sätt. Latin blev det enda tillätna språket i klosterskolan. Eleverna fick alltså lära sig ordförråd och böjningsformer genom att lyssna på läraren när denne undervisade i latin och även när denne undervisade i t ex geografi eller historia eller andra ämnen.

En sådan metod att lära sig språk är troligen neurosbildande och många tror att Martin Luthers sjukliga aggressivitet berodde på språkundervisningen.

När direktmetoden infördes i Sverige, i våra skolor, blev resultatet att eleverna tvingades lägga ned mer tid än tidigare på språkstudier men resultatet blev avsevärt sämre.

Eleverna läser alltså språk enligt en metod som om man får tro SÖs propaganda är en lätt metod, en metod som tillkommit just för att de lågbegåvade barnen skulle få chansen att läsa språk. Konsekvenserna blir att eleverna som misslyckas tyvärr inte får någon tillfredsställande förklaring på varför de misslyckas. De misslyckas trots att förutsättningar enligt SÖ är de bästa tänkbara.

Eleverna förlorar sitt självförtroende, det kan vara därför det finns så många som missbrukar öl, vin, sprit, thinner, amfetamin och heroin i skolan. Man kan påvisa att i USA ökade konsumtionen av sprit kraftigt vid den tidpunkt då Skinnerpedagogik infördes. Samma erfarenhet har man i Tyskland och i Sverige.

Alltså i tre länder uppmärksammar man en ökning av spritkonsumtionen vid en tidpunkt då Skinnermetodik infördes. Hittills har man betraktat detta som en tillfällighet. Men är det verkligen en tillfällighet?

SPRÅKSOCIOLOGI

Vid sidan av den världsfrånvända pedagogiken har något existerat som är värt att uppmärksammas, nämligen språksociologin. I England uppträdde en språksociolog vid namn Basil Bernstein (han utbildades på London School of economics - Labours universitet). Denne person hävdade att språket var klassberoende, det vill säga att arbetarbarns förmåga att anpassa sig till medelklassspråket, det språk som var normgivande i skolan, begränsade deras möjligheter att hävda sig i skolan. Basil Bernstein trodde sig förstå att arbetarklassens barn på grund av sin (förmodade) oförmåga att ta till sig språket på något sätt skulle vara förhindrade att tillgodogöra sig den gamla skolans förstklassiga undervisningsmetoder.

Om Basil Bernstein skall man ingenting säga. Universitetet kommer alltid att producera män av hans typ. Han är samma andas barn som John Cronschaou. Men märkligt är att skolmyndigheter i åtskilliga i-länder använder sig av Bernsteins nonsensdebatt som förväning för att steg för steg montera ned meningsfulla undervisningsmetoder, vilket

givetvis skedde med omtanke om arbetarklassens barn.

Hur Basil Bernstein tänkt sig att skolan i England skall fungera utvecklar han i en essä i debattboken "Education for democracy" (Penguin Education 1970). Denna bok, en prisbillig paperback, borde sättas i händerna på var och en av våra svenska skoldebattörer, ty här finns Basil Bernsteins debatteknik så att säga in sino prydno.

STUDIELITTERATUREN I NATIONALEKONOMI

Undervisningen i nationalekonomi är ett utmärkt exempel på hur debatteknik typ Basil Bernsteins kan användas här i Sverige. De studerande på universitetet använder engelskspråkiga böcker, bl a "Economics" av Lipsey och Steiner, en 800 sidor tjock lunta som tryckts till lågpris i Singapore. Lipsey och Steiner är amerikaner, av någon anledning duger det inte med svenska läroboksförfattare.

Om arbetarklassens barn skulle misslyckas med att lära sig nationalekonomi så beror det väl på deras dåliga kunskaper i engelska. Men SÖ vägrar att erkänna att engelskundervisningen i gymnasieskolan är dålig och följaktligen kan eleverna läsa en bok om nationalekonomi på engelska.

Närmare granskning av Lipseys och Steiners bok ger vid handen att språkbehandlingen inte är så bra som man kan vänta med tanke på att den här boken i många år använts i ett stort antal universitet. Det är nödvändigt att påtala de språkliga bristerna eftersom motiveringen till att man använder engelskspråkiga böcker är att man vill att de studerande skall lära sig vad man kallar nationalekonomins språk. Framställningen är inte särskilt lyckad: det rör sig om ganska förlegade ideer från den ekonomiska liberalismens barndom (slyngelålder), ideer om hur priser uppstår (de uppstår på en marknad, nämnda marknaden förutsätts generera sig själv), om konkurrensföretagens prispolitik, om monopolens och oligopolens prispolitik etc etc.

Den här boken är ett skämt – åtminstone kan man tycka det när man läser den. Man inser efterhand att för dem som studerar på

universiteten är det här inte frågan om ett skämt. De studerande tvingas ödsla tid på att läsa stupida läroböcker, med att dechiffrera hart när oläsliga texter. Den här mycket påkostade utbildningen på universiteten har inbyggda fel. De som i första hand får betala för felen är naturligtvis unga studeranden – i andra hand så blir det skattebetalarna. Om de som studerar nationalekonomi mot förmodan skulle klara alla skriftliga prov och få sin examen så är det väl så att de inte kan känna sig tillfredsställda: de har tillägnat sig pseudo-kunskaper. Verkliga kunskaper kommer inte ifråga då det gäller Lipsey och Steiner. Det eleverna med stor möda lärt sig under flera år visar sig vara skräp. All denna läsning och allt nattvak före skrivningarna till ingen nytta.

Om vi hade haft en debatt vårt namnet om utbildningen här i Sverige så skulle vi för länge sedan haft en bra undervisning i nationalekonomi och vi hade då haft ett stort antal skickliga ekonomer som kanske fört en lövande debatt om hur vi skulle lösa problemen kring den ekonomiska krisen, en debatt vars självklara utgångspunkt skulle vara planhushållningsdebatten.

Det som gör universitetets undervisning ojämlig är det faktum att arbetarklassens barn inte har råd/lust att ägna en termin eller två åt att forcera obegripliga engelska texter. Endast medelklassens barn har möjlighet att ägna tid åt att dechiffrera Lipsey och Steiner. En fråga som intresserar mig: varför har ingenting gjorts för att skydda medelklassens barn från en sådan undervisning?

ENAD VÄNSTER MOT SVARTKONST I PEDAGOGIKEN!

Här finns en uppgift för vänstern. Vänstern borde ena sig om att göra en gemensam aktion för att förbättra undervisningsmetoder och läroböcker i grundskolan och på universitetet. En enad väster borde kunna rensa bort svartkonsten ur pedagogiken och nationalekonomin. En enad vänster skulle kunna göra någonting åt språkundervisningen i gymnasieskolan och på universitetet.

Vad kampen hittills gett är att man kommer

forts på sid 78

Nej till iagosamhället eller Betygen måste vi ha!

av Anders Björnsson

■ Ett ställningstagande för eller emot betygen hjälper till att belysa också andra sidor av utbildningsväsendet – såsom kunskaperna och disciplinen – ja, av samhällslivet i dess helhet. Är betygsfrågan så enkel som att betygsmotståndare står till "vänster" och betygsanhängare till "höger"? Och kan inte även en betygsanhängare ifrågasätta om de nuvarande grupprelaterade betygen är en bra form?

Med sådana frågor samt med en historisk tillbakablick förs betygsdebatten här vidare av Anders Björnsson, högstadielärare. Texten är en bearbetad version av ett föredrag i föreningen Argus, januari 1979.

Ni kommer väl ihåg Iago – Othellos ominöse fänrik?

"Här hjälper ingenting, för så är tjänsten: befördran vinnas med brev och vänskapsband, inte med tjänsteår som förr då man tog arv efter sin förman." (Othello, Akt 1, scen 1)

Iago ansåg sig orättmätigt behandlad i en hierarki där gunst och nådevedermålen fick gå före meriter och faktiska kvalifikationer. För att uphäva sitt nederlag och nå positionen som löjtnant och Othellos närmaste man iscensatte han en komplott som emellertid hade så många svaga länkar att den från början var dömd att misslyckas. I fallet drog han med sig också sin misstänksamme och äregirige herre.

Om man ville skulle man i Iago kunna se ett embryo till politisk terrorist.

Men vi skulle tala om betyg. Många ytligt radikala opinionsbildare har gjort betygens vara eller icke vara till kardinalfråga i varje offentligt samtal om skola och utbildning. Så

är den naturligtvis inte, och Kurt Lundgren hade alldeles rätt när han i Aftonbladets senaste – fixade – skoldebatt försökte leda uppmärksamheten in på väsentligheter: kunskaperna, arbetet, disciplinen.¹ Att nu ta upp ett förnyat resonemang om betygen i skolan kan motiveras med två skäl: 1. Ett ställningstagande för eller mot betygen hjälper till att belysa också andra sidor av utbildningsväsendet, ja av samhällslivet i dess helhet. 2. I Örebro län försöker länskollektivet nu initiera experimentverksamhet med betygsfri grundskola, och Stockholms kommunalfullmäktige beslöt i början av året – med alla röster utom moderaternas – att inleda "frivilliga" försök i samma stil. Åtgärder av detta slag har stöd av inflytelserika krafter på Skolöverstyrelsen och annorstädes inom utbildningsbyråkratin. Att titta om betygen blir i detta läge att medverka till att de avskaffas inom hela eller delar av utbildningssamhället. Få politiska sakfrågor under senare tid har behandlats så historielöst som betygen. Det framstår numera i det offentliga livet som nä-

ra nog axiomatiskt att betygsmotståndare ska vara "vänster" och betygssanhängare måste klassas som "höger". Denna publika slapphet kan givetvis upptäckas också i andra politiska sammanhang, men det är ett fåtal där skiljelinjen dras så undantagslöst skarpt som i betygsfrågan. Detta är mycket märkligt, ty i alla kända historiska situationer har ju positionerna varit precis omvända.

LIKHEIT INFÖR LAGEN ÄR EN FÖRUTSÄTTNING

För Han Fei Tzu – den store legalisten som levde under 200-talet före vår tideräkning – början – var härskarsuveräniteten den drivande kraften i uppbygget av det feodala Kina. Men härskarens suveränitet sammanföll med lagenlighet och rättssäkerhet (observera: ej "jämlighet" och "rättvisa"!) för medborgaren. I uppsatsen "Om att ha normer skriver Han Fei Tzu:

"Om nu dugliga män utväljs till befördran endast på grund av namn och anseende, kommer ämbetsmännen att åsidosätta härskaren och bara söka efter sina förbundnas och underordnades goda vilja. --- En verkligt upplyst härskare låter lagen utse män åt sig; han väljer dem inte själv. Han låter lagen väga deras meriter; han gör inga försök att själv bedöma dem."²

Han Fei Tzu ansåg att det var både möjligt och nödvändigt för härskaren att skaffa sig ett mått på sina undersåtars fel och förtjänster:

"Lagen gör inte mera undantag för män i hög ställning än lodlinan böjer sig för att passa efter ett krokigt ställe i trädet. Vad lagen har fastslagit kan den vise ifrågasätta lika litet som den modige våga bekämpa. När fel ska bestaffas kan inte den högste minister undkomma; när förtjänster ska belönas kan inte den lägste bonde förbi-gås. För att korrigera överordnades miss-tag, straffa underordnades missgärningar, återupprätta ordningen, avslöja föreseelser, stävja överdrifter, avhjälpa sjukdomar och göra folkets normer enhetliga kan ingenting jämföras med lagen. För att

skrämma ämbetsmännen, skapa respekt hos folket, rensa upp bland övermod och slöhet samt förhindra lögnar och bedräglarier kan ingenting jämföras med lagen."³

Nära tvåtusen år senare står det svenska feodalsamhället inför sin upplösning. Då skriver linnélärjungen Peter Forsskål i sin traktat "Tankar om den borgerliga friheten" (1759):

"§ 12. När tjänliga prof avläggas wid til-träde af hwarje publik sysla; när de, som aflagt sådant, stiga endast til nästa högre ämbete i ordning efter deras tjänstetid i förra syslan; och när första steget tilhör den, som först wisat sig skickelig därtill; så komma ej tjänster i owärdiga händer, så kan ej hög släkt, penningar och gynnare, säkrare befordra, än egen flit och skickelighet.

§ 13. Inga prof äro lättare och påliteligare, än förhör i kunskapen och utöfningen af det, som hörer til syslan. Sådana brukas för Präster hos oss, och för alla ämbetsmän i China. Men det är ingen konst, att ogilla den bästa, om man får fråga hwad man wil, och dömma, som man wil. Därföre behöfdes, at hwid war och en sysla ut-sätta wissa wetenskaper, wissa instruktioner och förrättningar, för hwilka man må wara förbunden, att göra offentligt räken-skap."

Likhet inför lagen är ju en oavvislig förutsättning för att medborgaren ska kunna kontrollera (ännu ej utöva!) styrelsen. Det är på detta principiella plan som Forsskål – liberal och missaktad av de styrande – diskuterar och kritiserar sin samtids utbildnings- och befordringspolitik.⁴

Jag tror att det är på ett sådant principiellt plan som vi bör angripa och försöka lösa dagens diskussionsämne. Jag tror också att vi skulle kunna slå fast följande:

Det verkar som om kravet på bedömningskriterier som objektivt kan mäta fel och förtjänster hos medborgaren för honom blir centralt och viktigt att framföra just i tider när de lagfästa rättigheterna börjar urholkas och mandarinatet (mygel, nepotism, korruption och skräckexklusivitet) framträder som det främsta, kanske rent av det enda instrumentet för socialt erkännande.

Paul Dalman's porträtt av Peter Forsskål på Salnecke slott. Foto: Svenska Porträttarkivet.

RÄTTEN TILL ARBETSBETYG

Låter det invecklat? Jag tar ett annat exempel. Det heter ibland från styrande håll att skolan är isolerad från samhället i övrigt. Att undervisningen bör ges ökade kontakter med arbetslivet är också genomgående retorik i de pågående förändringarna av skolans läroplaner. Grundtanken är riktig och det blir först om och när intentionerna förvanskas till "näringslivsanpassning" och "jämlighetstänkande" som man – i likhet med Karl-Erik Lagerlöf nyligen⁵ – måste reagera. Vilken är då inställningen till betyg ute i arbetslivet?

Ända sedan tjänstehjónsstadgans tid har arbetaren krävt och erhållit betyg över anställning och arbete. Nuvarande praxis och doktrin på arbetsrättens område kryllar av exempel på hur "arbetstagar" processat mot arbetsgivare som vägrat ge dem arbetsbetyg. Rätten till arbetsbetyg och rätten att detta betyg inte utan vidare ska få innehålla ovidkommande, personligt kränkande utsagor etc har utgjort ett *arbetstagarintresse* sedan lång tid tillbaka. Om arbetsgivare skulle vägra att avge arbetsbetyg blir han skadeståndsskyldig. Detta är i korthet rättsläget.⁶

I arbetslivet är betygsfrågan således sedan länge avklarad; för de anställda tillhör betygen de självklara rättigheterna i anställningen. De är ett värn mot arbetsgivargodtycke.⁷ OM nu betygen ska avskaffas i skolan (observera att jag inte säger: "i undervisningen") – då borde de väl i konsekvensens namn inte heller behållas i arbetslivet?⁸

Jag tycker det finns all anledning att resonera kring frågan så här pass principiellt. Rättssäkerheten och fronten mot varje godtycke är en grundläggande demokratisk princip. En annan aspekt jag vill ta upp är filosofisk.

BETYGSMOTSTÅND – KUNSKAPSFIENTLIGHET

Vi är materialister. Dvs vi erkänner existensen av en objektiv verklighet och tilldelar den primat framför annan verklighet. Men vi är också dialektiker. Det innebär att vi anser det möjligt för människor att i varierande utsträckning tillägna sig en riktig uppfattning

om och förståelse av denna objektiva verklighet. Åtminstone delvis är det fullt möjligt att objektet och subjektet sammanfaller: att vetande uppstår.

Detta är den filosofiska (kunskapsteoretiska och kunskapspsykologiska) grundvalen för det krav vi ställer på skolor och universitet: nämligen att de ska bringa och förmedla såväl praktiska som teoretiska kunskaper. Dessa faller i sin tur inom ramen för den moderna vetenskapens tredelning: humaniora, samhällsvetenskap (dit räknar jag också juridiken) samt naturvetenskap och teknik. Men om det är möjligt att tillägna sig kunskap i större och mindre omfattning – då måste det också, rent teoretiskt, vara möjligt att skaffa ett mått på detta kunskapstillägnande. Som ett sådant mått har betygen länge ansetts.⁹

Vad som nu anförts mot detta resonemang är inte framförallt att det skulle vara omöjligt att mäta tillägnade kunskaper med hjälp av de **nuvarande** betygen (en sådan ståndpunkt är jag inte alls främmande för, och i själva verket är det – som SACO/SR poängterar i sitt utmärkte remissvar över betygsutredningens betänkande¹⁰ – just det utbredda missnöjet med de grupprelativa betygen som betygsmotståndarna rider på) – utan att det är **omöjligt eller t o m icke önskvärt att alla mäta sådana kunskaper**. Och här närmar vi oss faktiskt en politiskt-pedagogisk kärnfråga:

Ska skolans främsta uppgift alljämt vara att förmedla eleverna kunskaper och färdigheter av objektivt slag?

En stor och dominant grupp opinionsbildare förnekar direkt eller indirekt, just detta. Honnörord som "kreativitet", "samverkan", "upplevelser", "kritiskt sinne" sätts istället för de traditionella kunskapsmålen. Jag tror att sambandet mellan betygsmotstånd och kunskapsfientlighet är så väsentligt att den ena aspekten inte kan diskuteras åtskillt från den andra; de är, helt enkelt, två sidor av samma sak.¹¹ Detta är ytterligare en anledning till att ägna betygsfrågan noggrann uppmärksamhet.

Ty lika väl som det blir omöjligt att ha kvar skolbetygen om SÖs förslag till ny läroplan för grundskolan förverkligas¹² (detta används faktiskt som argument *mot* betyg överhuvud

av många "modernt" tänkande pedagoger, och jag är benägen att hålla med dem i denna bedömning) – lika väl måste kampen för kunskap och bildning, som har ett viktigt angreppsmål just i SÖs läroplanförslag, innefatta ett vaktiskt om betygen som kunskapsmätare, även om det aldrig – av skäl som jag strax ska beröra – kan bli ett försvar för det existerande grupprelativa betygssystemet.

Det är följande karaktéristiskt att det myndighetsvänliga, elevfientliga förslag som betygsutredningen lagt istället för betyg vill sätta k omdömen där framförallt sådana individuella egenskaper *som inte är mätbara eller extremt svårsmätbara* kommer att bli bedömningsunderlag.¹³ Naturligtvis fullt logiskt eftersom fasta kunskaper i utredarnas tänkande redan har avskaffats som en pedagogisk realitet – men lika fullt alarmerande eftersom ett sådant system dels kommer att medföra att kvaliteten i utbildningen ytterligare raseras i den allmänna frihetlighetens namn, dels kommer att leda till ett ökat mått av godtycke i, men i synnerhet efter avslutad utbildning.

BRA OCH DÅLIG KONKURRENS

Detta är en punkt att dröja vid. Jag är ingalunda den förste som påstår att skolbetygens bibehållande – som institution, inte som närvarande praktik – primärt är ett underklassintresse. Man skulle kunna travestera: utan betygen har arbetarklassens barn ingenting; åtminstone har de åtskilligt mindre än de annars skulle ha haft. Så länge privilegier öppnas som dolda – spelar en allt större roll för medborgarens sociala erkännande – och så är det ju i Sverige – så behöver underklassen betygen som ett korrektiv, en kompensation och ett konkurrensmedel.¹⁴

Här träffar vi samtidigt på ett av betygssystemens stora illusionsnummer. Det sägs att betygen ger upphov till en konkurrensmentalitet.¹⁵ Detta är, om jag sett rätt, det vanligaste och troligen mest verkningsfulla argumentet som framförts av dem som vill avskaffa alla betyg. Konkurrens är något fult, och alltså bör den upphöra!

Men tänk efter. Vi lever i ett klassamhälle – ett samhälle som bygger på rangordning, inte efter saklig förtjänst, utan efter ekonomisk förmögenhet och personlig vinning. Tävlingsandan är och fortsätter att vara den bärande principen i detta samhälle, vare sig det gäller politik, ekonomi, vetenskap eller något annat samhällsområde. Är det rimligt att anta att just inom skolans område betygen skulle vara det enda eller ens främsta upphovet till konkurrensmentalitet och tävlingsanda? Och är det vidare rimligt att anta att dessa psykologiska företeelser skulle kunna påverkas nämnvärt i någon riktning om betygen försvunne?

Jag har ännu resonerat uteslutande på meningsmotståndarens villkor. Jag påstår ju att det finns konkurrens och konkurrens; bra konkurrens och dålig konkurrens. Följaktligen påstår jag också att konkurrens och tävlingar inte i sig själva kan vara något negativt och fördömligt. För att ta sig ur de nuvarande sociala relationerna – dvs för att häva sig upp från behärskad till härskande klass – måste arbetarklassen skärpa konkurrensen mot sina nuvarande härskare. Det blir ingen lätt match; kan den någonsin vinnas utan kamp?

Det här är grundläggande och uppenbart. Mindre blir enigheten kanske om jag påstår att social befrielse aldrig kommer att uppnås utan jagstarka personligheter och självmedvetna individer långt ner i folkdjupen. Vad jag nu säger är raka motsatsen till alla de mjuka pedagogiska samverkansprojekt som pågår. Unga uppväxande människor måste lära sig kämpa – inte avstå från striden, lita till social omsorg eller vinnlägga sig om myndigheters goda vilja. Det här synsättet förespråkar inte att elever ska slåss mot varandra; men det sätter uppmuntran istället för medlidande och uppriktighet istället för passiv utslagn.

Frågan gäller således inte om skolan ska uppföstra till konkurrens eller ej, utan *vilka former för denna ofrånkomliga konkurrens som kan godtas*. En konkurrenssituation som sätter tävlingsreglerna ur spel och gör rangordningsmekanismerna osynliga – därmed oantastbara – går inte att acceptera från demokratisk synpunkt. På samma sätt som rätten till utbildning egentligen handlar om vem

som ska ha makten i samhället (jfr sansculotternas utbildningsprogram!), *blir rätten till förutsäthet och jämförbarhet vid bedömning av prestationer en garanti mot att övergrepp och orättmätig behandling drabbar den enskilde i olika nödvändiga konkurrenssituationer.*

BETYGGEN I DAG OCH I FRAMTIDEN

Låt mig nu övergå till betygen som de fungerar idag. Betyg i skolan har tre huvudsakliga funktioner: information och utvärdering; belöning; urval. Grupprelaterade betyg uttrycker dessa funktioner bristfälligt. De talar inte om huruvida kunskapsmålet har nåtts – om kursen är godkänd eller ej, om resultatet är gott eller dåligt. De belönar inte arbetsamhet och kunnsigheit utan tar i praktiken fasta på prestationernas inbördes förhållande till varandra. Eftersom riksläroplanens systemet de facto har upphävt och någon kvantitativ kunskapskala inte föreligger är varje jämförbarhet utesluten, och ett urval till högre utbildningar grundat på betygen blir skevt.¹⁶

Att avskaffa de grupprelaterade betygen är idag ett måste.¹⁷ Men de kan inte bara avskaffas utan att ersättas med ett instrument som bättre fyller de nämnda funktionerna. Ett utbildningssystem på lägre nivåer åtminstone (grundskolans högstadium, gymnasium) utan betyg är helt otänkbart – det faller om inte annat på urvalsmöjligheterna. Så här tror Den alternativa gymnasieutredningens författare i sin otroliga blåöghet att man kan lösa den knuten:

”Graderade betyg ska bort ur gymnasiet. Vid antagning till högskoleutbildning med flera sökande än platser ska arbetslivserfarenheten vara den främsta urvalsgrunden. I vissa fall kan antagningsprogram vara motiverade.”¹⁸

För det första kan man naturligtvis fråga sig hur ”arbetslivserfarenheten” (ha haft ett yrke? ha gått arbetslös? hemmafruar då?), i följande rekommenderade fall, ska graderas (arbetsbetyg?). ”Antagningsprogram”, dvs intagningsprov (för det är väl inte psykologsamtal

som avses?), vore ett steg tillbaka till tiden före de stora skolreformerna. Möjligen eftersträvar författaren en partiell renässans av studentexamen före 1865, vilken i sin helhet avlades genom inträdesprov vid universitetet.

Radikalt nytänkande är det i vart fall inte!¹⁹ Andra lösningsförslag åter är mera renodlat anarkistiska. Dit här lottningsförfarandet. Clarté på sin tid ville också ha en betygsfri grundskola. Något urvalsinstrument behövs inte, menade Clarté, eftersom gymnasiet skulle stå öppet för alla och alla skulle få studera efter eget önskemål.

Mest realistiskt tror jag – i likhet med t ex Lärarnas riksförbund – vore att arbeta för någon modell av kursrelativa betyg. *Den principiella grundvalen är att betyg ska mäta kunskaper och färdigheter och ingenting annat. Ett betyg ska i möjligaste mån vara ett objektivi kriterium.* Lagar, föreskrifter och instruktioner bör vara så utformade att de lätt kan uttolkas och betygsskalan måste kunna avläsas mot kurskraven.

Skalan behöver inte vara särskilt fingerad men bör ge utrymme för att underkänna. Möjlighet för elever att gå om ämnes- och årskurser bör också finnas men sparsamt utnyttjas. En viss lägsta kunskapsnivå för tillträde till högre studier bör fastställas.

Den stomme jag nu skisserat påminner kanske till en del om tillståndet före grundskolans och det ”nya” gymnasiet införande, med absoluta betyg och förekommande klassplittringar. Däremot tror jag inte att det behöver innebära en återgång till det gamla socialt orättvisa parallellskolesystemet, vilket idag frammanas som hjärnspeke av vissa envägskommunicerande skoldebattörer. Om man nämligen stiger ned några trappsteg från idealen molnbeläckta olymp för att umgås i den stora mängden villråda elever och oroliga föräldrar ska man märka att det inte är betygsjakten och den intellektuella konkurrensen som framstår som de stora problemen: det är ordningen i klassrum och korridorer, den undermåliga studie- och läxdisciplinen, det perverterade modemedvetandet samt det hot om arbetslöshet efter fullgjord skolgång som en stor del av ungdomen ställs inför i

dagens Sverige. Att verka för betygsfri skola och förhålla sig likgiltig eller negativ till kunskapsmålen blir ett slag i ansiktet på dessa människor.

Det jag nu sagt har träffande sammanfattats av Kristen Demokratisk Samling i dess yttrande över betygsutredningens betänkande:

”KDS anser att betygen är värdefulla som *informationsinstrument* till elever, föräldrar och blivande arbetsgivare. I en betygslös skola ligger det nära till hands att informationen blir oklar och att kraven på kunskaper skjuts i bakgrunden.

Betyg är *motivationskapande* och *främjar kunskapsinhämtandet*. Det talas alltför ofta om att vårt ’föränderliga’ samhälle har behov av människor som kan söka sig kunskap snarare än människor med fasta kunskaper. Detta har gjort att faktakunskaper på ett olyckligt sätt blivit nedvärderade. Även om samhället ständigt förändras, så förändras inte allting över en natt. Att fakta förändras får inte bli en ursäkt för att ej ta vara på de kunskaper som bjuds. Att lära sig dra slutsatser och ta egen ställning är bra, men det är ännu bättre att man vet något om det man ska ta ställning till. Att betygen åtminstone på högstadiet och gymnasiet främjar kunskapsinhämtandet kan knappast förnekas.

Vid urval till fortsatt utbildning utgör betyg ett *bättre underlag* än andra bedömningsinstrument. Betyg, kompletterade med faktorer för förutsättningar och intresseinriktning hos den sökande torde vara de mest objektiva och lämpligaste urvalsgrunderna i dagens läge.

Skriffliga betyg ger en större *rättssäkerhet vid tjänstetillsättning*. Även i framtiden kommer man att ha behov av att ha objektiva kriterier att gå efter vid tjänstetillsättning. De flesta tjänster kommer att sökas av mer än en sökande, och någon måste väljas ut. Om man då inte har några betyg att gå efter, kan den sökande utsättas för godtycklig behandling. Särskilt allvarligt är det då om det politiska godtycket sätts i system.”²⁰

Sådan tal kan inte undgå att vinna intryck

om det får spridning. Betydande passivt stöd har det redan. Vår uppgift blir att övertyga och peka framåt. Betänk dock lagos öde!

NOTER

1. ”Slapphet gynnar de privilegierade”. Affenblad 6 juni 1978
2. Översättning från den engelska utgåvan, Han Fei Tzu, Basic Writings, s 22 och s 24. New York och London 1964 (Columbia University Press)
3. Ibidem, s 28
4. En informativ artikel om Forsskåls politiska gärning och program av Bo Nilsson, ”Rikets frihet är skrivfrihet”. Tidskrift för folkets rättigheter 4/1978, s 11
5. ”Frikoppla skolan från konkurrenssamhället”. Dagens Nyheter 17 januari 1979 – Skrivningar i SÖs läroplansförslag (ex v s 52f, Stockholm 1978) tycktes bekräfta sådana farhågor
6. Axel Adlercreutz, Svensk arbetsrätt, s 83-4. Stockholm 1974; Folke Schmidt, Tjänsteavtalet, s 266 ff. Lund 1959; dens, Arbetsrätt II, s 158 ff. Stockholm 1974
7. Elefvörbundet skriver i sin argumentation mot betygen: ”Arbetsgivarna använder betygen ytterst sällan vid sina urval, de anser att betygen säger väldigt litet om hur personen kommer att klara sitt jobb.” (Betygsfritt, s 9. Växjö 1978. Debatt! Elefvörbundets skolpolitiska skriftserie nr 1-78) Som om detta kunde motivera godtycket – ett rent arbetsgivarresonemang!
8. Att frågorna i praktiken knappast kan separeras belyses av diskussionen om betyg efter tingsnotariatetjänstgöringen. Notarien utför kvalificerat juridiskt arbete samtidigt som han/hon genomgår juridisk vidareutbildning.
9. Pedagogikprofessorn Torbjörn Stockfeldt är inte överens och mystifierar: ”Betygen är tänkta som mätningar av kunskaper. Eftersom kunskaper emellertid saknar fysikaliska egenskaper som längd, vikt,

tyngd, eller mängd går det inte att mäta dem." (Betygsboken, s 27. Växjö 1977. Debatt! Elevförbundets skolpolitiska skriftserie nr 2-77)

10. 1978-04-25, s 8 (Dnr R:68.78)

11. VPK skriver således, ehuru från en dia-metralt annorlunda ståndpunkt, i en mo-tion (nr 456) till vårriksdagen: "Betygens avskaffande är ett steg på vägen mot en bättre och rättvisare skola --- Förutom att betygen måste avskaffas, måste hela skolans arbetssätt förändras, både inne-hållsmässigt och organisatoriskt."

12. Sedan texten skrevs har riksdagen besluta-t om ny läroplan för grundskolan. Be-slutet går i väsentliga stycken mot det ursprungliga SÖ-förslaget.

13. "Med omdöme avses således en grade-rad beteckning som visar hur skolan be-dömt den sökandes förutsättningar att genomföra den utbildning som han är in-tresserad av." (SOU 1977:9, s 224, kur-siv i orig.)

Stellan Arvidson, sekreterare i 1946 års skolkommission och mångårig semina-riektor, stämmer in i hetskören mot be-tygen: "Betygen mäter endast mätbara/sic/ prestationer och ger därför skolarbe-tet en felaktig inriktning." (Betygsboken, s 48) - Jfr också skrivningen i SÖs förslag till förändring av grundskolans läroplan: "En beskrivning och en utvärdering av skolmiljön, arbetssätten och de uppnådda resultaten får inte huvudsakligen (min kurs. ABn) bygga på sådana iakttagelser som är lätt mätbara och väl synliga. --- En viktig del av skolans verksamhet ut-görs av kunskaper och färdigheter som kan beskrivas men ej mätas. Dit hör också elevers och vuxnas upplevelser och känslor." (s 92-3)

14. En liknande tankegång har nyligen fram-förts av gymnasieinspektören Johan Jä-remo: "Den betygsfria skolan skulle in-nebära en katastrof när det gäller kun-skapsstandarden. En sådan skola skulle absolut sett missgynna alla elever. Rela-tivt sett skulle barn till ambitiösa föräld-rar och med goda kontakter på arbets-marknaden gynnas." (Skolvärlden 2/79)

15. "Betygen frammanar konkurrens och hets", skriver Stellan Arvidson (Betygs-boken, s 48)

16. Jag bortser här ifrån att betygen inte läng-re är ensamt urvalsinstrument ens inom aktuella kvotgrupper.

17. Genom beslut av vårriksdagen behålls t v betygen i form av en femgradig betygs-skala i grundskolans åttonde och nionde årskurs. Den grupprelativa "normalför-delningen" upphör, dock utan att betygs-enheterna sätts i relation till några speci-ficerade kurskrav. Betyget 3 ska ges i "normalfallet". - På sikt vill emellertid riksdagsmajoriteten avskaffa betygen helt och hållet; varför frågan alltså får anses löst.

18. Den alternativa gymnasieutredningen (1978), s 27

19. "Radikalen" Ulf Månsson är då mera rakt på sak: "Urvalet av sökande kan de spärrade utbildningarna sköta själva, vil-ket flera redan gör. Det finns kunskaps-prov och andra urvalsförfaranden och det spelar ingen roll om dessa skulle vara nå-gon procent mindre tillförlitliga än skol-betygen." (Betygsboken, s 26)

20. Cit från KDS-kommentar den 21 mars 1978

Berättelsen om Kampuchea

Bilderna är tagna av Marita Wikander under en resa i Kampuchea i augusti 1978.

■ Ur majnumret av Eastern Horizon för 1979 har vi saxat följande artikel om Vietnams invasion av Kampuchea. Artikelförfattaren, som är författa-re och politisk kommentator i Sri Lanka, skildrar också prins Sihanouks förhållande till sitt land och dess ledare.

av Theja Gunawardhana

När Förenta staternas stridsvagnar den 30 april 1970 rullade över Kampuchreas gränser var det en oundviklig vedergällning för Siha-noukregeringens alliansfria politiska inrikt-nings och envisa vägran att överge sin neutra-litetspolitik. Regimen i Sydvietnam var då ett verktyg för Förenta staterna. År 1979 var det med en egendomlig omkastning ett återföre-nat Vietnam som, uppenbarligen på Sovjet-unionens order, stödde de så kallade upp-rorsstyrkorna mot Kampuchea - trots att Vietnam hela tiden hade haft en trogen bundsförvant i Kampuchea under sin hjälte-modiga kamp för nationell befrielse. Vid båg-ge tillfällena var Vietnam ett redskap i en supermacts händer.

Egendomligt nog kan vi också, om vi inte har för kort minne, erinra oss att Lon Nols kupp i mars 1970 erkändes av Sovjetunionen utan stor tidsförlost - nästan som om super-makterna hade gemensamma intressen i Kampuchea, nämligen att hålla tillbaka och inringa Kina och kontrollera pulsådren i Sydöstasiens ekonomi och politiska oriente-ring.

1970 ÅRS KUPP

Den beryktade kuppen väckte ångest och oro hos världens frihetsälskande folk, och de såg med stigande glädje prins Norodom Siha-nouks envishet och de patriotiska styrkornas modiga ansträngningar för att organisera stör-tandet av kuppmakarna.

Det var den 18 mars 1970 som Sihanouk avsattes i sin frånvaro från Kampuchea - han var då i Moskva. "Ni kan ha fullständig tilltro till att Sovjetunionen kommer att stödja er kamp ... till slutet", sade premiärminister Kosygin när han meddelade Sihanouk nyhe-ten om kuppen. Han tillade: "Ni ska få se hur det blir med kineserna ... nu när ni inte läng-re är vid makten, ska ni få se vad de gör." Sihanouks svar blev: "Jag ska fortsätta till Peking och få stöd av min gamle vän Zhou Enlai. Sedan ska jag komma tillbaka till Moskva." (My war with the CIA - Prins No-rodor Sihanouks memoarer, berättade för Wilfred Burchett, sid 27).

I flygplanet på väg till Kina gjorde prinsen utkastet till den historiska proklamationen och uppmaningen till motståndskamp. Han

hade beslutat sig för att förena sina krafter med vietnameserna som själva utkämpade ett befrielsekrig och med de röda khmererna (kampucheanska vänsterstyrkor) som en gång hade bekämpat hans kungliga regering men som senare skulle bli en viktig och outhärlig del av Kampuchees nationella enhetsfront (FUNK) under det långvariga och hjältemodiga försvarskriget.

Zhou Enlai hälsade Sihanouk vid hans ankomst vid Pekings flygplats som "Kampuchees enda statschef" och tillade: "Vi kommer aldrig att erkänna någon annan." I bilen berättade Zhou Enlai om sin diskussion med ordförande Mao om läget i Kampuchea, och prinsen sade till honom: "Jag tänker slåss och slåss till slutet."

Vietnams premiärminister Pham Van Dong, som nästa dag anlände till Peking, hälsade Sihanouk: "Från och med nu är vi vapenbroder." Samma person är idag knappast någon vapenbroder utan står sida vid sida med de aggressiva fienderna till Kampuchees integritet och suveränitet. Samtidigt är det han som är mest medveten om den kungliga regeringens stöd till hans försvarskrig, ett stöd utan vilket Vietnams återförening och slutliga seger kunde ha fördröjts under lång tid.

Kort tid efter sitt möte med Pham Van Dong mottog Sihanouk också Sovjetunionens chargé d'affaires i Peking, berättade för honom om premiärminister Kosygin's erbjudande att "stödja er kamp till slutet" och uttryckte samtidigt ett hopp om att det snart skulle komma ett offentligt uttalande från Sovjetunionen i linje med Kosygin's officiella försäkringar. Den sovjetiske chargé d'affaires ansåg att kineserna borde göra sitt uttalande först. Den 6 april 1970 uttryckte Zhou Enlai i Nordkorea det starkaste stöd för FUNK, och detta åtföljdes av en liknande försäkran från Kim Il Sung. Sovjets chargé d'affaires fick åter en begäran om ett uttalande eftersom Zhou Enlai hade gjort sitt. "Uttalandet gjordes inte på kinesisk jord", blev svaret. "Jag har inga invändningar om premiärminister Kosygin gör ett liknande uttalande på polsk eller tjeckisk jord", försäkrade Sihanouk.

När Kampuchees kungliga nationella enhetsregering (GRUNK) upprättades i Peking, erkändes den av tjugo stater, men varken av Sovjetunionen eller andra socialistiska länder i Europa med undantag för Albanien, Rumänien och Jugoslavien. I ett budskap till Kosygin av den 15 januari 1971 värdade prins Sihanouk till honom att "avbryta de diplomatiska förbindelserna med den författningsstridiga, antinationella, folkfientliga, fascistiska och proimperialistiska republiken" och att "ge erkännande åt GRUNK". Prinsen tillade att, om det var omöjligt att erkänna hans regering, Sovjetunionen åtminstone borde "utöva påtryckningar på Förenta staterna för att hejda dess väpnade intervention".

Men Sovjetunionen gjorde ingetdera. Den kampucheanska frågan kräver därför en djupgående analys av vad som låg bakom kuppen. Var den *enbart* proamerikansk?

Följande krönika är intressant:

8 mars 1970 Antivietnamesiska demonstrationer i provinsen Svay Kieng.

11 mars Demokratiska republiken Vietnams och Sydvietnams provisoriska revolutionära regeringens ambassader i Phnom Penh angripna, mest av soldater i civila kläder.

18 mars Statskupp i Phnom Penh.

23 mars Appell från Sihanouk om bilandet av FUNK och väpnat motstånd för att stötta Lon Nols och Sirik Mataks regim.

24-25 april De indokinesiska folkens toppkonferens hålls på Sihanouks initiativ i gränsområdet mellan Laos, Vietnam och Kina för att samordna de tre folkens kamp. Sydvietnamesiska styrkor invaderar Kampuchea för att stötta Lon Nols regim efter massiva uppror till stöd för Sihanouk.

5 maj GRUNK bildas i Peking. Sihanouk är fortfarande statschef.

5 juli Efter en tre dagars rättgång i sin frånvaro döms Sihanouk till döden och hans fru Monique till

livstids fängelse av en militärdomstol.

Försvarsregeringen hävdar att den kontrollerar fyra femtedelen av Kampuchéas territorium, fem av landets sju miljoner invånare, sjuttio av hundra förvaltningsdistrikt och 751 av 1 129 byar.

18 oktober Lon Nol upplöser nationalförsamlingen.

17 december Lon Nol förbjuder politiska möten och demonstrationer mot regeringen och avskaffar de medborgerliga rättigheterna.

1973 Vid de alliansfria staternas fjärde konferens, som hålls i Algeriet, erkänner de alliansfria staternas samtliga stats- och regeringschefer den kungliga regeringen som Kampuchéas enda lagliga regering.

1975 I februari kontrollerar och förvaltar GRUNK nittio procent av Kampuchéas territorium och erkänns de jure av 62 stater och suveräna regeringar.

1975 Den 27 februari skriver Sihanouk ett öppet brev till Förenta staternas president Ford, i vilket han anklagar Förenta staternas ambassadör John Gunther Dean för att vara khmerrepublikens verkliga statschef. Lon Nol var bara Deans hund, sade Sihanouk, med den skillnaden att hans riktiga hund älskade honom ärligt och inte stal diforslade amerikanska varor, medan Lon Nol och hans anhang var oförfärliga tjuvar. Brevet påpekade också:

(a) Mellan 1953 och 1962 hade Kampuchéa, som inte fick någon hjälp från Förenta staterna, en mycket avancerad folkundervisning och kunde också exportera majs, ris, frukt och kött. Med hjälp från Förenta staterna hade det sedan 1963

blivit ett fruktansvärt misshandlat och eländigt land. (b) Över sju miljoner dollar, utsugna ur Förenta staternas folk, hade använts för att döda en miljon khmerer, samtidigt som ytterligare tre och en halv miljon hade fått sina hus förstörda och mist sin jord, sina djur och sina risfält.

INVASIONEN AV KAMPUCHEA

Financial Times avslöjade den 9 januari 1979 att 100 000 vietnamesiska soldater hade genomfört en fjorton dagar lång attack mot Kampuchéa.

Samma dag sade nyhetsbyrån Nya Kina att delar av fjorton vietnamesiska divisioner och en vietnamesisk pansarbrigad hade identifierats inne i Kampuchéa. Sovjetiska rådgivare var med som medhjälpare.

Vietnamesiska soldater som har tillfångatagits inom kampuchéanskt territorium har sagt sig tillhöra divisionerna 307, 304, 320 och 311. Första till tionde divisionen och nittonde pansarbrigaden har också varit där.

Två tillfångatagna vietnamesiska soldater har omvitnat att sovjetiska rådgivare hjälpte den vietnamesiska armén.

"Enbart i tionde divisionens stab finns trettio sovjetiska rådgivare", sade korpral Nguyen Viet Thong från denna division. I den sydvietnamesiska division 442 i Dong Hoi 350 km söder om Hanoi arbetar "hundratals militära rådgivare, bland den MIG-piloter", avslöjade menige Nguyen Ming Thong från division 131. Underrättelsekällor i Washington har uppskattat att det finns ettusen sovjetiska militära rådgivare i Sydvietnam.

Vid en presskonferens den 5 januari 1979 i Peking sade Sihanouk: "Mitt land har angripits helt oberättigat av vietnameserna. Vietnam är ett satellitland till Ryssland, en medlem av den ryska militära organisationen som angriper eller hotar många länder, bland annat en del i Afrika. Kan vietnameserna säga att de är alliansfria när de inte respekterar alliansfrihetens och oberoendets principer? De alliansfria staterna måste för det första fördöma Vietnam för dess angrepp. För det

andra måste de utesluta Vietnam ur den alliansfria rörelsen, och för det tredje måste de finna vägar för att hjälpa Kampuchea att återvinna sin självständighet och territoriella integritet. Det vietnamesiska angreppet utgör ett mycket viktigt problem för stabiliteten och freden inte bara i Asien, utan i världen som helhet. Låt oss anstränga oss tillsammans för att undvika att Vietnams och Sovjets aggressiva framstötter besegrar Kampuchea oberoende".

Sihanouk påpekade att också Förenta staternas president Carter till sist hade beslutat att stödja Pol Pots regering för att inte låta Sovjetunionen och Vietnam ytterligare hota Sydostasien, Australien, Nya Zeeland, Europa, resten av världen och i synnerhet Förenta staterna. Följande uttalande, gjort den 8 januari 1979 av amerikanska utrikesdepartementets talesman Kenneth Brown bekräftade Sihanouks påstående:

Vietnams kränkning av Kampuchebas territoriella integritet ... skapar fara för en bredare konflikt.

Förre presidenten Ford sade i Boston:

Att Vietnam har invaderat Kampuchea i så stor skala ... öppnar vägen för en möjlig sovjetisk dominans av den indokinesiska halvön. Och denna syn delas av den thailändska tidningen Sing Sian Yit Pao:

Det vietnamesiska angreppet mot Kampuchea, planerat av expansionister bakom scenen, siktar inte bara till att erövra Kampuchea utan också till att nå kontroll över hela Sydostasien.

Indonesian Times påpekade att Vietnams nuvarande agerande i Kampuchea "inte kan hävdas vara icke-inblandning", trots att Pham Van Dong hade lovat att "inte bedriva inblandning i andra länders inre angelägenheter".

EN LÅNGSIKTIG PLAN

Fanns det en i förväg uppgjord plan att skapa en indokinesisk federation, dominerad av vietnameserna? 1966-67 begärde Vietnam att en transportlinje skulle öppnas genom Laos och Kampuchea till Vietnam.

Rädda att deras lands territoriella integritet skulle komma i fara gick de dåvarande kam-

pucheanska ledarna med på denna begäran först sedan ledarna i Hanoi och Sydvietsnams nationella befrielsefront upprepade gånger hade uttryckt sitt erkännande av *Kampuchebas territoriella integritet inom rådande gränser*.

Betydelsen av baserna och transportlederna på kampucheanskt område - "Viet Congs gömställe" och "Ho-Chi-minh-leden" kallas de - under den svåraste perioden av Vietnams försvarskamp mot Förenta staternas angrepp kan knappast överskattas. Kampuchea skyddade inga offer för att stödja Vietnam då det löpte fara att besegras.

I Indokinesiska toppmötets uttalande av år 1970 sägs: "Vietnam ska alltid minnas den osjälvviska hjälp som det kampucheanska folket har lämnat."

FÖRRÄDERI

Efter segern i Vietnams hjältemodiga befrielsekrig bröt de vietnamesiska ledarna sitt löfte, beordrade en del av sina trupper att stanna på kampucheansk mark och tog tillbakasitt erkännande av Kampuchebas gränser - vilka, som de sade, "hade erkänts tidigare under trycket av den hårda kampen mot Förenta staternas imperialism". Med sikte på att förändra dessa gränser diktade Vietnam upp "gränsdispyter", provocerade fram en krigssituation och trängde in i Kampuchea och ställde så det lilla landet med dess åtta miljoner invånare inför ett verkligt militärt hot. Så följde territoriella krav och krav om gränsdemarkering i de kampucheanska "strategiska områden" som Vietnam hade använt. I sin strävan att svälja hela det eftertraktade Kampuchea ockuperade Vietnam först dessa områden, fortsatte sedan till Phnom Penh och utsträckte sedan sitt angrepp till den viktiga hamnstaden Kompong Son och andra städer i januari 1979.

Efter invasionen och ockupationen av den kampucheanska ön Wei år 1975 följde oavbrutna intrång på kampucheanskt territorium. En ny gränslinje fördes fram. Då försöken att flytta fram gränsen via förhandlingar misslyckades användes vapenmakt. Från september 1977 skickades stora truppstyrkor över gränsen i upprepade massiva angrepp.

åtföljda av inträngande på kampucheanskt territorium. Det var inte bara skärmytslingar längs gränsen utan ett angreppskrig.

Kriget bröt först ut i östra Kampuchea. Vietnam var övertygat om att åtta miljoner kampucheaner inte skulle bli någon match för femtio miljoner vietnameser och trodde att landet lätt kunde underkivas. Men det kampucheanska folket reste sig för att modigt försvara sitt fosterland. Kriget fördes hela tiden på kampucheansk mark, men Vietnam hävdade att det var Kampuchea som hade gått över gränsen och trängt in i Vietnam! Samtidigt fortsatte Vietnam med att förfölja och kasta ut invånare av kinesisk härkomst, av vilka en del hade kämpat modigt i försvarskriget mot Förenta staternas angrepp. Detta var en beståndsdelen av en hel, på förhand uppgjord plan för att störa förhållandet mellan Kina och de sydasiatiska länderna genom att utnyttja frågan om utlandskineserna. Det var fråga om parallella och samordnade åtgärder.

Samtidigt beskrev Sovjetunionen Vietnam som "socialismens fasta utpost i Sydostasien" och fick det att bli medlem av Rådet för ömsesidigt ekonomiskt bistånd (Kometkon). Det är helt klart vem som sökte hegemoni över området och med vems hjälp detta försök gjordes.

I sydvästra Kampuchea och väster om floden Mekong utkämpades häftiga strider. Genrillakrigföring hade organiserats omedelbart och folket hade än en gång rest sig mot det vietnamesiska angreppet och den ryska inblandningen. "Vi litar till våra egna krafter. Det är vårt lands revolutionära tradition", sade Sihanouk på Naritflygplatsen i Tokyo på sin väg till säkerhetsrådets möte. "Vi ska segra även om det tar 5-20 år." Och han fortsatte: "Jag står sida vid sida med Pol Pot och Ieng Sary, Khieu Sampan och Son Sen, som är ansvariga för försvarskampen i landet medan Sihanouk representerar regeringen och för kampen utomlands." Dessa vördade ledare påstods ha satt Sihanouk under "palatsarrest".

Samtidigt som Kampuchea fördömdes i vietnamesiska radioutsändningar för att ha framkallat kriget, skapades en marionettor-

ganisation, kallad KNUFNS, som en täckmantel för angreppet och för att det skulle se ut som Kampuchea "inre angelägenhet".

I själva verket tror ingen på myten att KNUFNS (Kampuchas nationella enhetsfront för nationell räddning) skulle ha kunnat genomföra en så massiv attack när den var bara en månad gammal och hade bara 8 000 soldater. Den riggades upp som ett kamouflaget för de vietnamesiska trupperna, ledda av sovjetiska militära rådgivare, i deras försök att lägga under sig en oberoende, suverän grannstat som hade lämnat Vietnam en sådan ovärderlig hjälp mot imperialistiskt angrepp. Bland alla förrädiska och försåtliga handlingar i de internationella förbindelsernas historia förtjänar Vietnams förräderi en mycket hög plats. Den långsiktiga planen var att efter ockupationen av Kampuchea, vilket var det första steget, införliva landet med Vietnam under täckmantel av en "Indokinesisk federation". Vietnams kommunistiska parti hade beslutat att i Indokina upprätta ett enda parti, ett folk och ett land – under Vietnams överhöghet. I sitt samtal med en delegation från nyhetsbyrån Nya Kina i december 1978 sade Pol Pot: "Omständigheterna kring Vietnams strategi stämmer överens med den sovjetiska strategin i Afrika, när Kuba 1975 och 1976 spelade rollen som Sovjetunionens legoknekt i Afrika". Vietnam hoppades att å Sovjetunionens vägnar kunna använda ett Kampuchea under dess kontroll som en språngbräda för att vinna kontroll över Sydostasien som helhet. Det kampucheanska folket kommer inte att tillåta detta.

ALLIANSFRIHETEN AVSLÖJAS SOM ALLIANS

I stället för att ha vunnit en snabb seger har de vietnamesiska ledarna idag fallit i den grop de själva har grävt. Genom att gå in i Warszawa-pakten har Vietnam gått miste om rätten att betraktas som alliansfritt.

På Warszawa-paktens politiska rådgivande kommittés möte i Moskva den 22-23 november 1978 fördes argumentet fram att paktens medlemmar, eftersom Vietnam hade skrivit på ett avtal med Sovjetunionen den 3 novem-

ber 1978, borde rädda Pham Van Dongs och Le Duans grupp ur dess svåra läge i Vietnam, vars ekonomiska och finansiella läge hade nått ett katastrofläge. Följderna av all inblandning i Afrika, Mellanöstern och Europa hade gjort att Sovjetunionen inte kunde bära några fler bördor i Sydostasien. Warszawa-pakten hade alltså plikten att stödja angreppskriget i Kampuchea. På denna punkt utmanade Rumänien Warszawa-pakten.

EN SAMORDNAD FRAMSTÖT

I en rörelse för att inringa Kina längs dess sydasiatiska gränser gör ryssarna nu framstötter i Afghanistan, Iran och Pakistan. Att i Baluchistan upprätta en prorysk stat, lösröckt från Pakistan, är en dröm som redan de gamla tsarerna hyste. Styckningen av Pakistan 1971 lyckades, men Sovjetunionen lyckades inte dra de fulla fördelarna därav då de inte lyckades ockupera Chittagongs hamn för att kunna bygga upp en strategisk kedja. En

varmvattenshamn som Gawadar på Baluchistans kust skulle ge ryssarna en strategisk ställning på Indiska oceanen, som är en av de viktigaste handelslederna för världens energikälla nummer ett – oljan. Nu när schahen, som vaktrade oljans väg genom persiska golfen, har fallit, hoppas Sovjet att dess viktigaste rival ska vara försvagad och satsa allting på NATO. Därefter skulle Trincomalee på Sri Lanka kunna bli en eftertraktad godbit. Att kompromisslöst kämpa för den kampucheanska statens integritet är därför lika nödvändigt för Sri Lanka som frihetsälskande land, som det är för alla Asiens folk. Det är dags att sluta med att bara koncentrera sig på frågan om mänskliga rättigheter, en kampanj som skymmer de viktigare kraven på rättvisa och suveränitet.

Översättning Lennart Lundberg

Theja Gunawardhana är författare och politisk kommentator i Sri Lanka.

Mera om Mickiewicz

Efter undertecknads presentation och översättning av den polske nationalskalden Adam Mickiewicz i nr 1/79 anlände ett brev från den utmärkte slavisten och kännaren av bl a polsk litteratur Lennart Kjellberg. I sitt brev påpekar han förtydligt att han översatt "några stumpar" av Mickiewicz i Lyrickvännen nr 3/1974.

När jag fått tag på numret visar det sig att det är en riktig "godbit" för alla med intresse för polsk litteratur. En stor del av numret består av en lång och kunnig artikel av Lennart Kjellberg om polsk poesi de senaste 700

åren, med rikligt av insprängda dikter i tolkning av densamme. I detta svep ingår naturligtvis Mickiewicz, och de översatta "stumparna" härrör från "Herr Tadeusz".

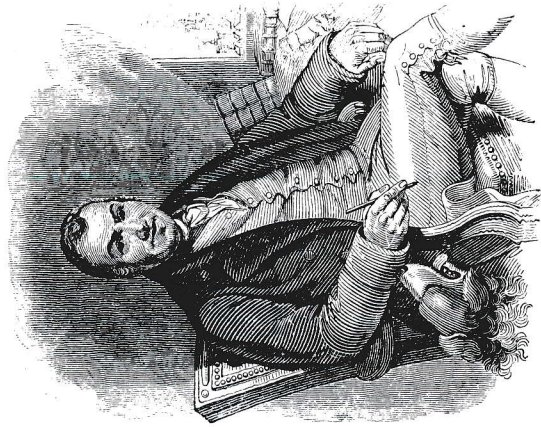
I numret, som helt och hållet ägnas åt polsk poesi, ingår bl a också en artikel om "Adam Mickiewicz och hans Krimsonetter" av Nils Åke Nilsson.

Lennart Kjellberg arbetar nu på en bok om Mickiewicz för Svenska humanistiska förbundets skriftserie. Den beräknas utkomma 1981.

Lennart Ilke

Thomas Bewick (1753–1828)

Thomas Bewick vid 63 års ålder efter en målning av William Nicholson 1816.

THOMAS BEWICK,

av Gun Kessle och Jan Myrdal

■ Thomas Bewick, som uppfann trästicket, var en mästare i det lilla formatet. Hans små vignetter berättade moraliteter på ett realistiskt, ibland underfundigt och grovt sätt. Han tillhör de svart-vita grafiker som förmår ge svärtan färg.

Thomas Bewick kom att bestämma en stor del av adertonhundralets bildsyn: han uppfann *trästicket*. Det var den teknik som kom att dominera för illustrationer i tidningar och boktryck.

I *träsnittet* används en stock av längdträ. Med kniv, håljärn och mejsel skärs allt bort som inte skall återges i trycket. Konstnären skär bort det vita och endast själva teckningen återstår. Det är en teknik som hör samman med det tidiga boktrycket. Det ger kraftig svärta och stora former. Men det tillåter inte detaljbehandling.

Kopparsticket började användas på fjortonhundralet. Det ger möjlighet till fina linjer och omsorgsfullt utarbetad detaljteckning. Med en gravstickel graverades linjerna i en blankpolerad kopparplåt. Dessa linjer fylls

med färg och blir svarta i trycket. Från den blankpolerade ytan har färgen torkats bort före trycket.

Trästicket uppfanns av Thomas Bewick när han var lärling på 1770-talet. I stället för det mjuka längdträet används hårt tvärträ. Konstnären skär inte med kniv utan graverar med stickel. Det ger möjlighet till exakthet och fina detaljer i teckningen men då tryckförfarandet är ett högt tryck och stickeln således gräver fram ljus i bilden (som kniven i träsnittet) kan konstnären också på annat sätt än i kopparsticket uppnå en målerisk effekt.

Thomas Bewick var bondpojke. Redan tidigt uppmärksammades hans stora tecknarbegåvning. Han sattes i lära hos gravören Ralph Beilby och arbetade exemplariskt. Han använde sin fritid till att förkovra sig i teck-

Den gamla hunden. Illustration till John Gays fabler. Ett av de fem tryck för vilka han belönades med guldmedalj från "Sällskapet för konstens främjande" 1775.

ningskonsten. Thomas Bewick var – i Hogarths mening – den gode lärlingen. Flitig, pliktrogen, råttfärdig, gudfruktig, självständig och alltid misstänksam mot "smicker och dåliga råd", för att citera honom själv.

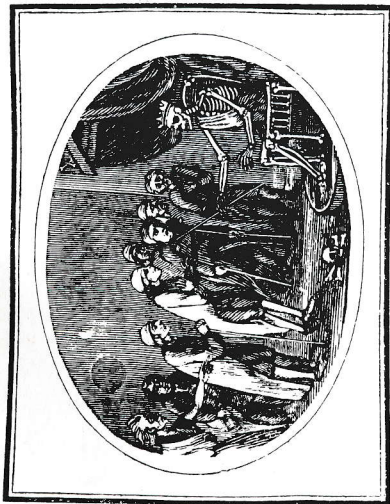
Thomas Bewick inhämtade som lärling all den kunskap hans mästare kunde ge. Ralph Bailby var – sade Bewick – en begåvad självlärd konstnär när det gällde ornament men intresserade sig inte för den högre form som krävdes till landskap och historiska ämnen. Inte heller var mästaren intresserad av uppdrag från boktryckare. Det blev Thomas Bewick som övertog dessa beställningar. Hans arbeten blev snabbt ryktbara i trakten. Mästaren, Ralph Bailby, blev så fascinerad av Bewicks förmåga att han skickade in fem tryck till "Sällskapet för konstens främjande". Därifrån erhöll Thomas Bewick år 1775 guldmedalj. Han föredrog dock att inte hämta ut sin medalj utan istället ta emot priset i pengar; sju Guineas:

"jag har aldrig känt större glädje i mitt liv än när jag kunde lämna dessa pengar till min moder. Bland de många gratulation-

erna från vänliga grannar betydde min gamle lärare, Mr Gregsons, mest av alla. Han för från Ovingham över till Eltringham för att lyckönska min fader och moder; och det är lättare att tänka sig än att beskriva hans hjärtas överflödande känslor".

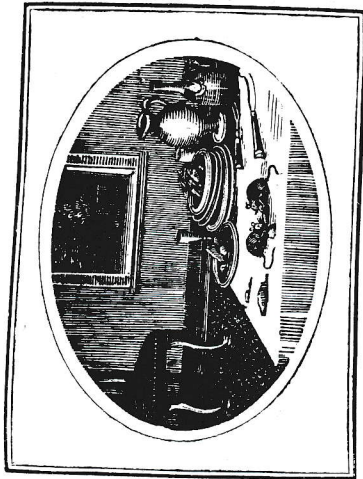
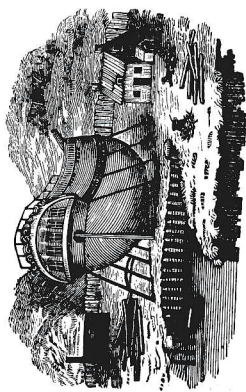
Thomas Bewick var en man av folket, en hantverkare och småborgare. Och han var helt och fullt en engelsk småborgare. Han var dygdig, demokratisk och religiös. Men han var inte bara en hantverkare som uppfann den teknik vilken skulle möjliggöra bildreproduktionen i adertonhundralets massproducerade illustrerade tidskrifter och böcker; Thomas Bewick var också en av de banbrytande realisterna i den engelska konsten. Inte bara som medveten hantverkare och borgare utan också som konstnär och realist fortsatte han Hogarths linje.

Han arbetade i det lilla formatet. Det passade honom bäst och det kunde han utnyttja. Den teknik han utarbetade gjorde bilderna måleriska. Man kan säga att han tillhör de svart-vita grafiker som förmår ge svärtan

THE COURT OF DEATH.

*Denna och de sju följande bilderna är illustrationer till **Select fables** 1784 (samman med brodern John Bewick, 1760–1795).*

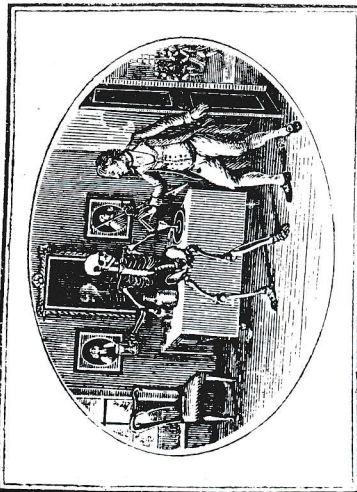
THE CITY MOUSE AND THE COUNTRY MOUSE.

THE SICK KITE.

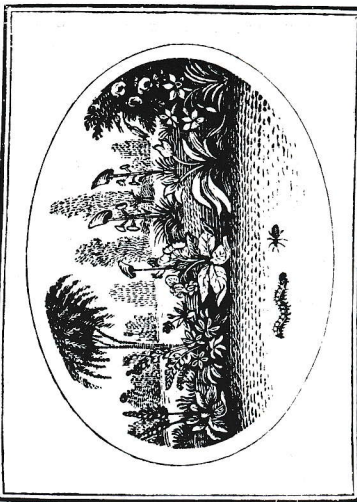
THERE'S NO TO-MORROW.

THE OLD MAN AND DEATH.

THE DOVE WITH A STRING AT ITS FOOT. THE ANT AND THE CATERPILLAR.

färg. Så utarbetade han också sina förlagor i färg och inte blott i svartvitt. Han sökte överföra färgkänslan i sina trästick.

Hans inställning till konsten var den borgerlige realistens. Det man som konstnär skulle studera hos de gamla mästarna var deras hantverksskicklighet. Det sätt på vilket de skapade sina färger. Hur de fördelade ljus och skugga. Men man borde aldrig kopiera. Aldrig rita av andras arbeten. Konsten kunde endast läras från naturen och endast naturen gav en mångfald som det var omöjligt att överträffa och knappast möjligt att efterlikna.

Liksom i moralen endast sanningen är värd att lyssna till är i konsten endast de verk

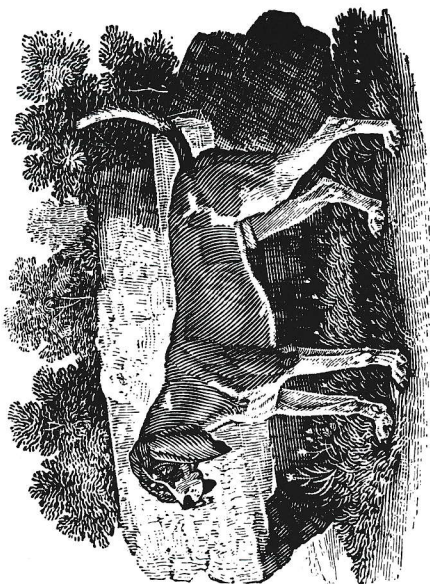
värdefulla som är trogna naturen. De onyttiga bilderna sjunker bort i glömska.

Detta konstnärliga program genomförde Thomas Bewick i en lång rad banbrytande arbeten. Illustrationerna till "Select fables" (Utvalda fabler) 1784, "Quadrupeds" (Fyrfootadjur) 1790, "British Birds" (Brittiska fåglar) 1797-1804.

Speciellt ryktbara blev hans vignetter. Berättande moraliteter i det lilla formatet. Realistiska, ofta underfundiga och ibland grova, scener ur livet. När han låg döende frågade man honom vad han tänkte på. Han svarade då att han funderade på motiv till slutvignetter.

Denna och nästa bild är illustrationer till Quadrupeds, 1790.

THE OLD ENGLISH HOUND

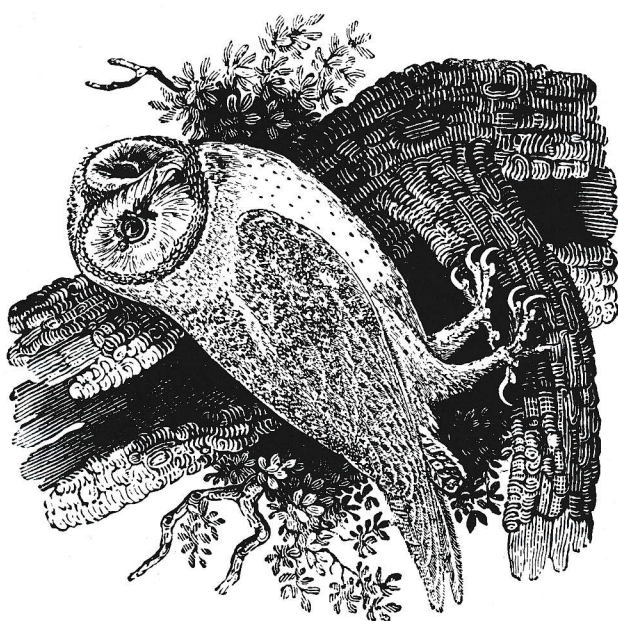
THE MASTIFF

THE MAGPIE

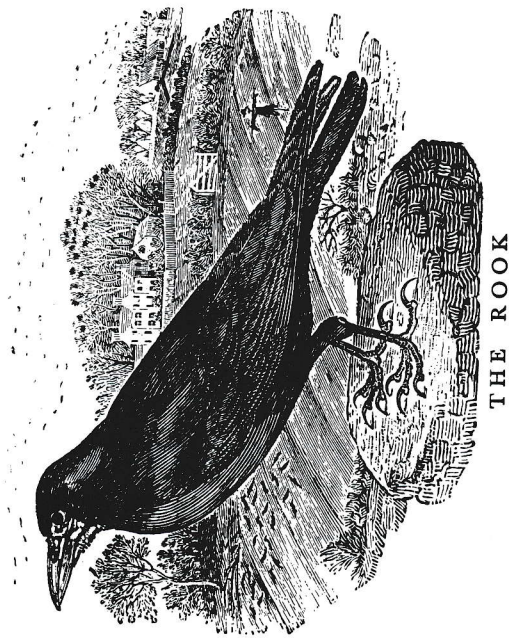
THE BLACKBIRD

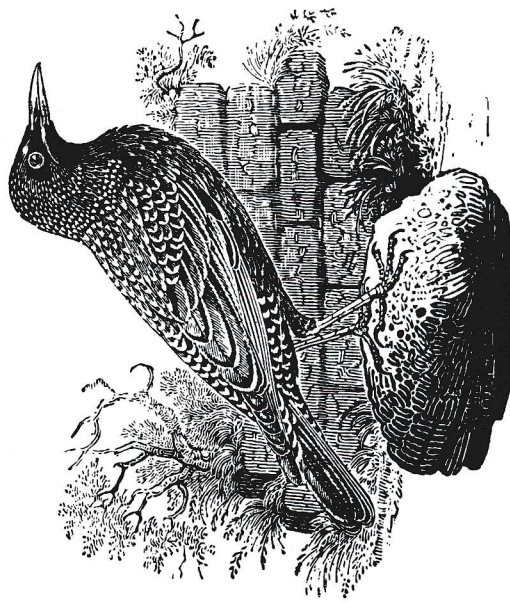
THE YELLOW OWL
(Gillihoulet, church, barn or screech owl)

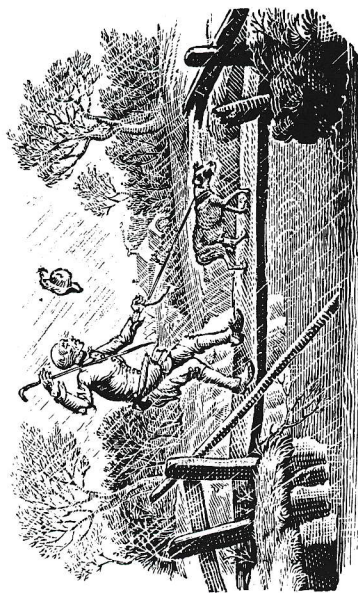
Denna och följande två bilder är illustrationer till **British Birds**, 1797-1804.

THE ROOK

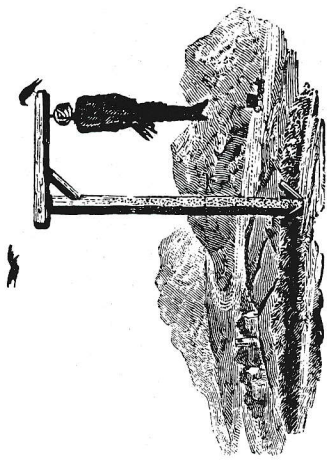
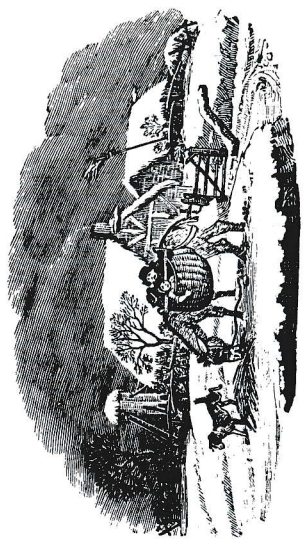

THE STARLING

Denna och följande bilder är vignetter från olika tider ur samlingen av 1827.

Bakgrund till träsnitten: "Ur kvinnors arbete förr".

Jag är född i Gunnarby i Norrbotten. Min föräldrar hade ett hemman, typiskt för den delen av landet, med en blandning av jord och skogsbruk. På vintern högs timret och på sommaren sköttes jordbruket. Gården hade gått i arv från min fars föräldrar. Farmor bodde kvar på gården tills hon dog 1976. Det är just farmors berättelser, som har legat till grund för mina fem träsnitt "Ur kvinnors arbete förr".

Vi barn gick ofta upp till farmor för att dricka kaffe och "doppa" bullar och då berättade hon om sitt strävsamma liv. Jag minns inte många detaljer, men vi tyckte nog att farmor levde i en förgången tid och hennes varningar för lättja och nutidens slöseri brukade vi skoja med henne om. Ofta slutade samtalen med: "Ni ska få se, sanna mina ord."

Men berättelserna har satt sina spår, som någon slags fostran. Jag tror att farmors förhållande till livet och arbetet har varit betydelsefullt. Jag minns särskilt att hon menade, att vi människor är födda till arbete. "Har vi inget arbete är vi ingenting". Händerna fick

aldrig vara stilla, och gick man bort med någonting, skulle man se till att ha något med på hemvägen. Allt skulle göras ordentligt. "Ingenting är för dåligt för att inte göras bra". Så här efteråt kan jag minnas hennes ordstäv och le lite. Jag retade upp mig på hennes prat ibland. Som barn av 50-talet, då det mesta producerades maskinellt och man köpte vad man behövde, verkade hennes berättelser uråldriga och hennes varningar överdrivna.

Men nu i dyrtider uppvärderas hantverket igen. Många lär sig väva och spinna. Från gång till annan går jag tillbaka i tiden och försöker förstå. Vad som fascinerar mig mest är kunskan. Dåtidens kvinnor hade allt i sina händer. De såg allt de använde från råvara till färdig vara. "Vi hade inga maskiner", som farmor uttryckte det. "Vad som inte hanns med på dagarna fick man göra på nätterna". Arbetet var tungt och tidsödande, ändå var det just arbete som ingav glädje och gemenskap.

Marianne Degerman

De längst bort belägna myrängarna slås först tidigt, med matsäck och redskap, ger man sig iväg, innan daggen går bort, för att slå. Gräset faller lätt för liden om det är vatt. Med hasläpan förs gräset bort från den våta myren. Ibland måste man använda trampor av vridna björk vidjar för att inte sjunka ner i myren. Kläderna blir fort våta.

Med ren blås och valkamm har gör hon med sadesarmen och sår. Hon griper den ena näven korn efter den andra och gör sina slagg längs åkern. Säden faller jämt över marken.

Kvinnorna skär kornet ryggen krökt. De skurna kornhavarna läggs i ett bindsle. När kärven blivit stor nog, binds den ihop.

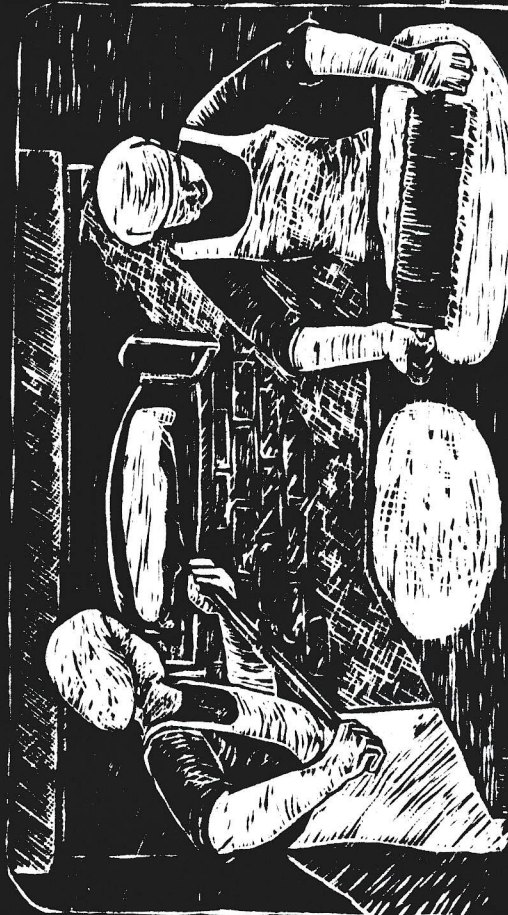

Garnätgången till en väv beräknas noggrant. Garnet spöas och varpas. Arbetsmomenten är många innan vävningen kan ta vid.

Allt slags tyg vävs av ull, lin och bomull: arbetskläder, skjortor, blusar, klänningar, songlinne, handdukar, dukar och gardiner.

Efter jul när man spunnit tillräckligt, sätts väven upp. Garnet härvas på härveln. Hundra varv ger en pasma.

Kärvarna torkas i rian stående med axen mot taket. Tre dagar eldas ugnen varm. Gluggar och dörr på vid gavel. Kärvar rivs ner, binds länga bort, halmen bredds ut. De tröskande låter klabbarna i slagan efter en helomvändning kring handtaget. Regeltbunda-

en takt rotera och slå. Hela golvet lika. Halmen vänds. repas. Halmen skalkas. Karnen faller till golvet. Resten ut genom gluggen. Drösen omträsкас för att skilja agnarna från kornen. Säden rensas. Först passerar smahalmen genom rensan. Sen kastar renserskan

med vinddraget i unsiktet säden åt morsatta vägen där de största kornen faller. Sen de mindre matade. Med dröften renas de korn o agnar som ej skilfts. Skörden möts upp i skåle, fylls i säckar. I det stora trager görs tunnbrödden: kornmjöl, salt, skummölk. Ugnen eldas. Små bullar knådas till av dem kavalas loutunna kakor. De läggs på nyeldade hällen och gräddas.

När klassen tog medvetande – Dokument om Sundsvallsstrejken

av Jan Myrdal

■ För hundra år sedan bröt den första stora strejken ut i Sverige. Det var Sundsvallsstrejken som 1879 också slogs ner av militär. Jan Myrdal skriver om detta och om en bok som kommit ut till 100-årsminnet.

Mot slutet av adertonhundrasjuttioåret var det kris i Europa. Träbaronerna i Sundsvallsdistriktet fick ett tremiljonerslån från riksdagen. De firade detta med en brakmiddag på Knaust. Men sågverksarbetarlönerna pressades ner mot eländesnivån. Då gick 5 000 oorganiserade sågverksarbetare ut i strejk.

Det var inte den första strejken i Sverige. Hamnarbetarna i Helsingborg hade gått ut i strejk 1863. Under sjuttioåret växte strejkrörelsen. Tobaksarbetarna i Västerås 1872, varvsarbetarna i Göteborg 1872, hamnarbetarna i Göteborg 1873, bagarna i Stockholm 1873, bräggårdsarbetarna i Gävle 1875. Ute i Europa var arbetarklassen redan organiserad och genomförde stora klassstrider. I Sverige kom dock Sundsvallsstrejken 1879 att bli en vattendelare.

Det var den största strejken. Det var också den strejk som mest exemplariskt skulle slå ned med militär och domstol och små reformationer åt de laglydiga och lojala. Den tycktes sluta i nederlag för arbetarna. Dock visar den framåt.

Kung Oscar II frågade sin nitiske landshövding Curry Treffenberg:

”Är det verkligen så, att här förelåg mindre en aflöningsfråga än en djupt gående pseudo-okristlig-socialistisk rörelse?”

Men det var inte en socialistisk strejk. De dominerande ideerna var frikyrkliga och nykteristiska. Men här föddes medvetandet om klassen. Hjalmar Branting beskrev det tjugofem år senare i ”Socialdemokratis Århundrade”:

”... i slutet på 70-talet flammade hastigt upp en eld på det sociala firmamentet, som väckte oerhört uppmärksamhet. Det var den stora Sundsvallsstrejken 1879, som så bjärt visade på hur klasskampens vågor slagit in öfver vårt land.

Det var icke agitatorers verk, icke någon medveten känsla af klasskamp, nej det var stor-industrin, *kapitalet*, som här börjat visa sin brutalitet och det i sådan upprörande form att arbetsslafvarna reagerade ... Det var en kamp mellan kapitalet och en grupp *oorganiserade* arbetare som nu fått sitt tragiska slut. På kapitalets sida stod samhället, på de oorganiserade arbetarnas stod ingen. Icke heller hade de några ekonomiska resurser, icke voro de i förväg rustade för sin kamp, icke hade de någon ledning gifven i förväg, allt var framvuxet spontant ur den kränkta rättskänslan och ur den instinktiva solidaritet som måste bli en frukt af själfbevarelse-driftens fostran.”

Johan Lindgren formulerade slutsatsen:

”Klassmedvetandet börjar vakna på allvar. Sågverksarbetarna blevo icke längre proletärer enbart till sin lifsföring utan också till sin psykologi. Vad en intensiv agitation behövt årtal för att åvägbringa, hade ’ordningsmaktens på en gång human och kraftiga mellankomst’ åstadkommit på en vecka.”

Man kan säga att i Sundsvallsstrejken framträder den svenska arbetarklassen som massor, som *klass i sig* och genom det sätt på

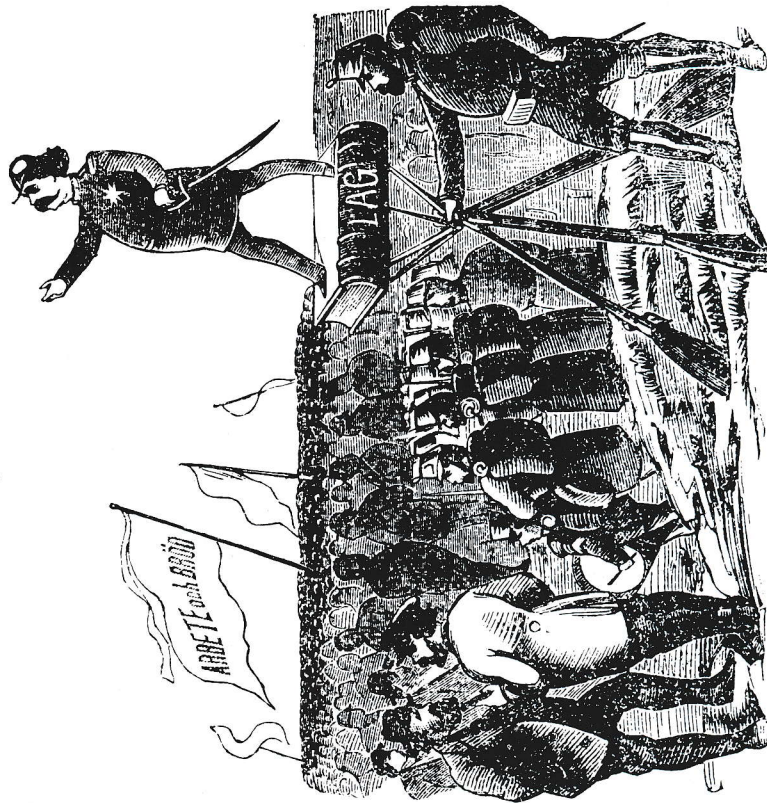
Kvinnorna klipper fären innan de släpps ut på våren, även på hösten när de återhamtat från sommararbetet. Höstklippningen ger långvull till vorp och stickgarn. Vinter- och vorklippningen ger kortvull till inslagst.

Under mörka höst och vinterkvällar skrubbas uilen på skrubbsätet kardas till luftriga rullar och spins till tråd. Skrubbingen går tungt. Man ligger mycket ill mellan skrubbar. Karda gör lattare. Det är ofta flickgöra. Arbetet sker framför brasan, där elden värmer ochullen reder sig bra.

vilket strejken slås ned och i den kamp som genomförs i skiftet mellan sjuttioal och åttioal tar den form som *klass för sig*. Den 6 november 1881 håller August Palm sitt föredrag: "Vad vilja socialdemokraterna?" Den första gång *organiserade* arbetare strejkar i Sverige var bleck- och plåtslagarnas strejk i Stockholm 1883. Arbetarklassen organiserar sig fackligt och politiskt efter lärdomen från Sundsvallsstrejken.

Sundsvalls museum har till hundraårsminnet gett ut en sammanställning samtida dokument. Det är Barbro Björck och Jan-Bertil Schnell som redigerat volymen. Det är ett utmärkt och användbart material. Det ger möjlighet att få bättre grepp också om det

Arbetarestrejken i Sundsvall.

Landsbörding Curry Treffenberg uppträder i spetsen för den berömda styrkan.

Fäderneslandet 31 maj, 1879

Konstronden

■ I denna konsttrond tar vi upp två av sommarens utställningar. I Göteborg inleddes en "nordisk textiltiennial", som sedan skall turnera i de övriga nordiska länderna. Eva Myrdal har besökt den.

Därefter skriver Margareta Zetterström om en utställning i Uppsala, där en del av de erotiska skulpturer av Bror Hjorth visades, vilka på sin tid fick vissa personer att ropa på censur. Här är ännu ett av otaliga exempel på skillnaden mellan god erotisk konst och förråande pornografi. Den förra skall vi slå vakt om, den senare skall vi bekämpa!

NORDISK TEXTILTRIENNAL 1979-80

För andra gången hålls nu en Nordisk Textiltiennial. Textilkonstnärer från de nordiska länderna ställer ut på Röhsska Konstslöjdmuseet i Göteborg t o m 26/8, och fram till maj 1980 skall utställningen turnera i de övriga nordiska länderna.

De hundratalet utställda textilierna visar upp en mångfald av färger, former, format och tekniker. Den största delen av materialet är vävt, man här finns även applikationer, tygtryck, broderier och textila skulpturer.

Då man gör en bild i en vävteknik ger man också det framställda dess begränsning i rummet, och kan förutom bild göra det till volum. Flera av konstnärerna har använt sig av denna möjlighet, liksom av att man inte är tvungen att göra en regelbunden avslutning i kanterna. I Jette Brønnums (Danmark) "Storm" hänger gardiner nedanför bildens fönsterkarm, inte bara genom ett konstruerat centralperspektiv, utan rent faktiskt.

I somliga vävnader ligger tyngdpunkten på materialeffekten. Se på Annette Juels (Danmark) "Kasuri II" av ikatffärgat lin. En textilprodukt i storleken 260x150 cm. Den består till största delen av varp utan värf. Som textilkonstverk tycker jag den är ointressant. Jag skall förklara varför. Som konstutställningsbesökare kan jag uppskatta konstnärens hantverkskicklighet. Då det gäller textila

bruksmaterial har jag också synpunkter på konstnärens skicklighet att skapa en användbar produkt. "Kasuri II" kan inte vara tänkt som bruksföremål, konstnärens insats är lika begränsad som färg och volym, och någon hisnande känslupplevelse eller insikt frammanar den inte. Den står istället våra vanliga vävta-peter nära, då det är det textila materialets färg och struktur som ensamt får tala. Ikatffärgat lin kan säkert fylla samma uppgift som vävta-peten – att ge åt rummet en varmare och mer ombonat miljö, men jag känner ingen respekt för ett konstverk där effekten skall komma av konstnärens brist på insats. Lin är ett vackert material, men som enbart garn inget konstverk.

Låt oss se på en textilsulptur. Maisa Turunen-Wiklunds (Finland) "Kesäheina" (Sommarhöet). På en stomme har konstnären byggt upp en liten "höstack" av garnstumpar. Bland garnet sommarängens pastellfärgade blommor av tyg. Här har konstnären arbetat med färgen för att ge känslan av hö, och lyckats bra. Skulpturen är så intressant som en liten välliknande replik av en höstack kan vara, och kan ge upphov till mångt positivt, ofarligt minne. Men inte mer, och jag har svårt att tänka att detta är utgångspunkten för en stor nordisk textilsulpturtradition.

Kim Naver (Danmark) har gjort en serie på

BROR HJORTH'S KÄRLEKSPAR

tre rektangulära vävnader. De heter "Uden titel". Ärligt. Två färger ställda mot varandra har gett tre färgfält. Att då man använder icke föreställande geometriska former låta bli att ge ett mönster som är harmoni i mångfald, komplikation eller spänning är att inte vilja ge något av intresse till den som tittar.

Vi ser allt oftare textilier som konstnärlig dekoration i offentliga lokaler. Utställningen i övrigt visar att den textila produktens mjuka materialkänsla kan kompletteras med en konstnärlig insats, för att göra den till konstverk och helt skilja den från säckväven. Vi kan se prov på de traditionella vävtekniker som använts till bruksföremål. Lotte Kleins (Sverige) färgstarka röllakansmatta "Halva himlen" är ett fint exempel. Mycket färg, arbetat geometriskt mönster, användbar produkt.

Med den vävda texten "Vi dør i hundretall vi kjemper sammen til Azania blir vårt land." visar Kjell Mardon Gunvaldsen (Norge), i nyanser från naturfärgat över brunt, grått till svart, azanier på marsch för befrielse. "Soweto" är titeln, bilden påträngande och formatet stort, 280x180 cm. Inte för sovrummet, men för den stora samlingslokalen.

Glad gjorde mig Katarina Røjgärds (Sverige) "Tekanna". En tekanna dekorerad med jordgubbe och blad, mot en mångskiftande blå botten omgiven av blommor och det som tedrickning i vår kultur tillhör: kopp, citruser, sockerbitar, teburk, mjölkförpackning.

Att nordiska textilkonstnärer tagit initiativet till en nordisk textiltiennal är ett exempel på vår textilkonsts kliv från gobelänger vävda efter av andra målade förlagor, till en självständig konstform. En konstform som innehåller en mängd tekniker och möjligheter. Möjlighet att vara både konstverk och bruksföremål, att vara konstverk och ge åt rummet av det mjuka materialets känsla, att inte vara konstverk och stå t ex säckväven nära.

Samtliga möjligheter är representerade på utställningen.

Eva Myrdal

1935 är året för en av de stora skandalerna i svenskt kulturliv. Då tvingade polisen konstnären Bror Hjorth att avlägsna fyra skulpturer från en utställning hos Färg och Form i Stockholm. Det var en utställning som fått många lovord av konstkritikerna. Men bland utställningsbesökarna fanns inte bara konstintresserade personer utan också en viss grosshandlare Carlsson, medlem av ett nazistiskt parti i Sverige, och det var denne Carlsson som utlöste polisingripandet. Först skrev han ett personligt brev till konstnären med krav på avlägsnande av två skulpturer (ett kärlekspar i alabaster, ett i terracotta). Sedan, när detta brev inte gav önskat resultat, gick han vidare till polisen. Och polisen agerade tjänstvilligt som den nazistiska censurans förlängda arm. Med hänvisning till paragrafen om sårande av tukt och sedlighet anmodades Bror Hjorth att ta bort fyra, förment "pornografiska" skulpturer. Bror Hjorth gick polisen till mötes ("man blir som förlamad om man kallas till polisen och känner det som man begått alla brott i världen")¹ och undgick på så sätt åtal.

Polisens agerande grep Bror Hjorth hårt. Det tog lång tid innan han kunde återvända till sina erotiska motiv. Polisingripandet gav också upphov till starka reaktioner från olika kulturpersoner. I en ledare i tidningen Social-Demokraten skrev exempelvis författaren Erik Blomberg:

"Det finns emellertid grava skäl att misstänka andra grunder för denna polisåtgärden än det alltid tacksamma sedlighetsnitet. Bror Hjorth är radikal och har även ställt sin konst i den sociala och antinazistiska propagandans tjänst. Därför skall han näpsas. Men den sexuella obskuranismen erbjuder en tacksammare sprängbräda för nazisternas kulturhat."²

Under sommaren har Bror Hjorth-museet i Uppsala visat en utställning betitlad "Om Skandalen 1935". Utställningen, producerad av Astri Andersson (som också dokumenterat händelsen i en tvåbetygsuppsats i ämnet estetik), omfattade de fyra censurerade kär-

Bror Hjorth: "Kärleksgrupp. (Terracotta.)

Foto: Hans-Olof Boström

NOTER

- 1) Citatet är hämtat ur Bror Hjorths bok "Mitt liv i konsten", Sthlm 1977.
- 2) Publ. 17 april 1935. Artikeln finns omtryckt i boken "Konst och kritik" (som är ett urval av Erik Blombergs konstkritiska författarskap), PAN/Norstedts 1977.

leksparen samt utdrag ur polisrapporter, tidningsartiklar etc.

Idag är det svårt att förstå den förgelse dessa ömsinta små skulpturer en gång kunde väcka. Där finns ju absolut ingenting av pornografins cyniska människouppfattning, ingenting av spekulering eller sensation.

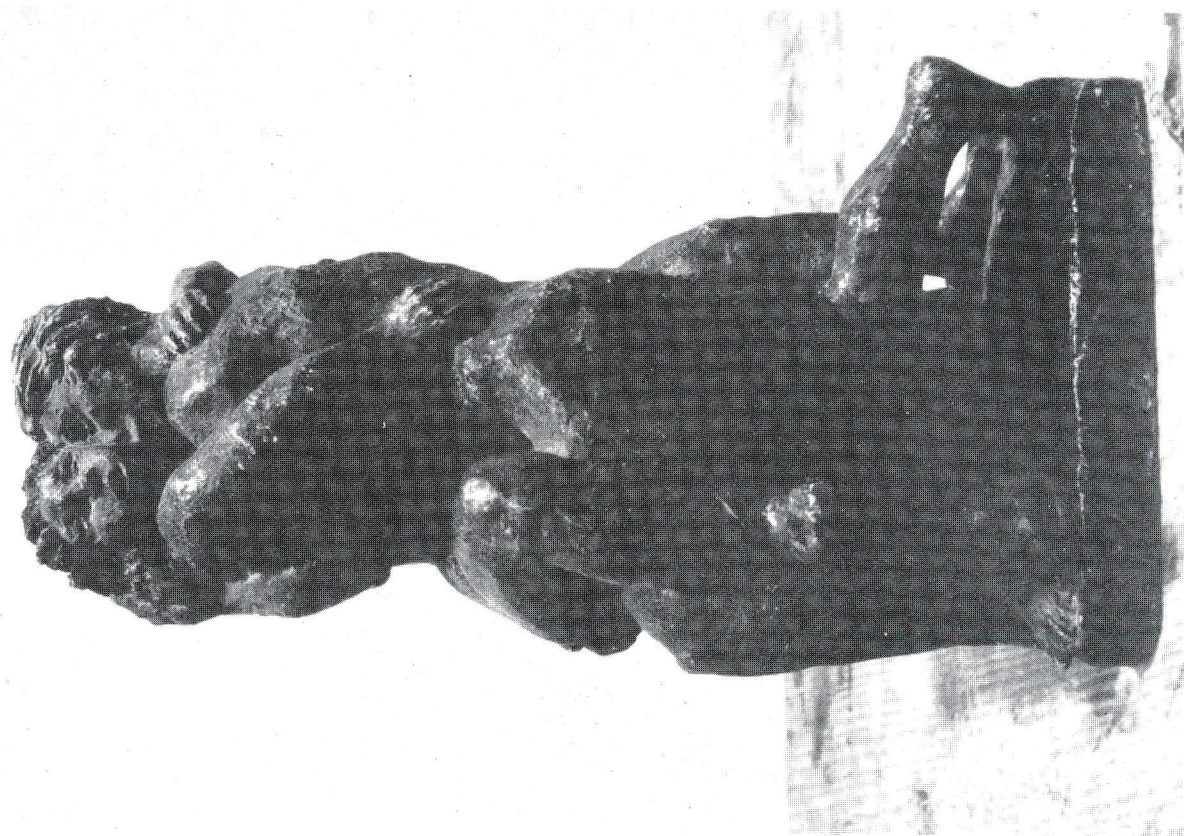
Men när Afionbladet i somras hade en artikel om utställningen (14/7) sökte journalisten Karl-Gunnar Bäck under etiketten "nymoralism" insinuera ett samband mellan polisingripandet mot Bror Hjorth och dagens opinion mot pornografi. Är inte det att medvetet blanda bort korten?

Utställningen "Om Skandalen 1935" är lärorik just för att den illustrerar *skillnaden* mellan seriös konst och spekulativ pornografi.

Margareta Zetterström

Bror Hjorth: "Man och kvinna". (Alabaster.)
Foto: Hans-Olof Boström

Bror Hjorth: "Kärleksgrupp". (Terracotta.)
Foto: Hans-Olof Boström

Bror Hjorth: "Kärleksgrupp". (Terracotta.)
Foto: Hans-Olof Bostrom

BOKANMÄLNINGAR

Skönlitteratur

Hans Alfredsson. DEN BEFJÄDRADE
ORMEN. 229 s. Wahlström & Widstrand
1979. Pris: ca 85:–

ISBN 91-46-13357-7

Det finns en hel uppsjö av böcker om indianer och vita. Men det är sällsynt att de är skrivna från indianernas synpunkt eller berättade utifrån ett latinamerikansk perspektiv vilket Hasse Alfredsson här valt att göra. Det är de högstående mayaindianernas kultur vi får möta. Intressant blir det då dessa konfronteras med de vita vildarna som helt tycks sakna tradition och sedvänjor, det som vanligen kallas kultur, samt kunskaper om elementa.

Romanen ger inte en odelat positiv läsoplevelse. Den innehåller onödiga upprepningar och ovidkommande fakta, vilket ligger nära till hands då man använder sig av en muntlig berättartradition. Berättelsen hade vunnit på att renodlas mer.

Bo Morgell

Sverre Asmervik. HUR SKA DET GÅ FÖR
HASAN? Övers. Hans Jakob Nilsson. 154 s.
Ordfront 1979. Pris: ca 38:–

ISBN 91-7324-100-8

En pakistansk familj lämnar sin by efter en koleraepidemi och en översvämningskatastrof. De utvandrar till Norge och möter där fördomar och utlänningshat. Pojken Hasan blir misshandlad i skolan och fadern förnedras på sin arbetsplats. Hasans situation ljusnar när han kommer med i skolans elevråd.

Boken riktar sig till norska – eller svenska – ungdomar och är ett välmönt försök att rasera fördomar mot invandrare. Frågan är om den lyckas. Invandringen är både på gott och ont, såväl för invandrarna själva som för majoritetbefolkningen. Genom att invandringen framställs enbart negativ för alla utom det norska kapitalet förenklas problemet och risken finns att ingen, varken pakistanare eller norrman, känner igen sig.

Eva Bäckstedt

Staffan Bengtsson. ANKOMST ÖSTERLEN. 35 s. Författarförlaget 1979. Pris: ca 28:–

ISBN 91-7054-285-6

I denna debutdiktsamling tecknas bilden av en hotad landsbygd: Österlen med små fiskelägen, doftande fruktodlingar och människor som envist biter sig kvar i samhällen som hotas av industrinläggelser, expanderande turism och vikande lönsamhet för småfiske. Bengtssons bildspråk hämtar ofta kraft i naturen och han skriver vackert och formsäkert, fjärran pekoralt och slitna klichéer. Dessutom undviker han att bli idylliserande, den ljuvliga sommaren avlöses av bister vinster och de sträva livsvillkoren blir närvarande i form av infrusna hamnar, stormar och sönderblåsta ålhomnor. Dikterna är mer än iakttagande, i dem finns också en solidaritet med ortsbefolkningen och deras hembygd. En bra och lättillgänglig diktsamling om vårt lands sydöstligaste del.

David Stansvik

Kazimierz Brandys. I POLEN DVS INGENSTANS... Övers. Mira Teeman. 176 s. Panter/Norstedts 1979. Pris: ca 50:–

ISBN 91-1-791191-5

Den polske teatermannen sitter ensam på ett hotellrum någonstans i Västeuropa. Framför honom ett frågeformulär och en bandspelare. Teatermannen ska svara på frågor om sitt liv och hemland – eller rättare sin inställning till det polska samhället historiskt och idag.

Kazimierz Brandys, en av Polens stora författare efter kriget, talar här genom teatermannen om sina egna erfarenheter av ett land där människornas verklighet kanske snarare

är en överklighet. Alltså ett onormalt tillstånd i ett land ingenstans, men ändå så nära.

Spännande och lärorikt. Dramatiskt och medryckande. Brandys roman åter sig i ens medvetande. Att romanen förbjudits i Polen kan väl ses som en varudeklaration så god som någon. Brandys teaterman talar inte för sig själv, utan han talar för många.

Curt Lundberg

Kerstin Ekman. ÄNGLAHUSET. 303 s. Bonniers 1979. Pris: ca 88:–

ISBN 91-0-043643-7

Tora har bröstcancer och måste operera bort sitt ena bröst. Konrad läser psalmer för sin mor Frida på ålderdomshemmet. Två händelser som är fint och ömsint skildrade.

”Änglahuset” är en fortsättning på ”Häxringarna” och ”Springkällan”. Tiden är 30- och 40-tal. Arbetslöshet och AK-jobbare, barnrikehus och småstugor, rinnande vatten och elspisar, världskrig och Finlandssaken. Det verkar ambitiöst men är alltför yttligt och splittrat. De fina bitarna förtas av de många grumligheterna och boken utmynnar i ensamhet och alltings intighet. Finns det inte en enda gnutta arbetsglädje någonstans? Är alla bostäder otrivsamma? Är politiskt engagemang meningslöst? Är den tekniska utvecklingen i sig människofientlig? Var beredskapstiden främst en tid då alla var otrogna?

Marianne Fors

Fred Eriksson. MARIA 1888–1942. 400 s. Arbetarkultur 1979. Pris: ca 62:–

ISBN 91-7014-083-9

Maria föds 1888 i ett torparhem i Uppland och dör 56 år senare som torparhustru. Under 36 år föder hon sexton barn och sliter och släpar i fattigdom och elände.

Maria är författarens mor och som ett ömsint porträtt av henne fungerar boken. Men den blir i längden ganska tråkig att läsa. Den lyfter aldrig från det snävt personliga.

Marie-Louise Persson

Jan Fogelbäck. KÖRJOURNAL. 250 s. Oktoberförlaget 1979. Pris: ca 73:–

ISBN 91-7242-164-9

Boken handlar om Henning Pahl och hans kamrater på Österorts Transport. Henning brottas med ekonomiska problem efter en krasch som egen lastbilsägare. När facket startar en kampanj för att öka trafiksäkerheten och få bort ackorden ställer sig Henning skeptisk. Han vill se resultat innan han tror på något, men ställer när det kommer till kritan ändå upp för kampanjen.

Fogelbäck språk är rappt och rättframt. Henning och hans jobbkamrater skildras, med både sina svaga och starka sidor, på ett fint och mycket realistiskt sätt. Just detta ger boken dess styrka: att det är inga ”hjältar” utan arbetare som Henning och hans kamrater som förmår förändra vårt samhälle.

Fogelbäck har med denna sin tredje bok utvecklats till att bli en av de bättre arbetarförfattare vi har.

Jonny Karlsson

Jürgen Fuchs. PROTOKOLL FRÅN EN RANNSAKNING. Övers. Madeleine Gustafsson. 229 s. PAN/Norstedts 1979. Pris: ca 48:–

ISBN 91-1-791061-7

Jürgen Fuchs tillhör det tjugotalet konstnärer och intellektuella som kastades ut ur DDR efter aktionen mot Wolf Biermann.

För Fuchs del började eländet med att han skrev dikter och prosastycken som inte strök systemet medhårs. Följden blev att han kallades till olika ”samtal” med överheten: par-

tiledning, statsapparater och politisk polis. I bokens första del har Fuchs nedtecknat dessa ”samtal” ur minnet. I andra delen finns minnesprotokoll från förhören i häktet i Östberlin från november 1976 till september 1977.

Texterna är någonting emellan reportage och prosa. Det är en styrka hos Fuchs att han kan tygla sitt agg och låta överheten i DDR tala för sig själv.

Hans-Magnus Meincke

Günter Grass. FLUNDRAN. Övers. Eva Liljegren. 425 s. Bonniers 1979. Pris: ca 88:–

ISBN 91-0-043712-3

Romanens mönster är den välkända sagan om flundran, fiskaren och den elaka Ilsebill. Grass' flundra har efter årtusendelång rådgivningsverksamhet för människans infångats och ställs inför en kvinnotribunal där hans digra syndaregister skall utredas. Fiskaren – berättarjaget bevitnar rättegången mot den maliciöse och dialektiskt lagde flundran, men smiter alltsomoftast ”nedför historiens trappor” och återger sina äventyr med de nio kokerskor han under olika tider kamperat med, flankerat av den alltestädes närvarande flundran.

Det är en väldig uppgift Grass åtagit sig denna gång. Att hålla samman detta gigantiska romanbygge som utspelas från stenåldern till atomåldern genom alla dess labyrinter kan inte ha varit lätt. Och visst förekommer longörer men romanens inbyggda flundrelika vitalitet överviner dem alla. Resultatet är en ömsint, grotesk och oavbrutet underhållande roman. En nödvändighet för alla litteraturvänner.

Kent Begler

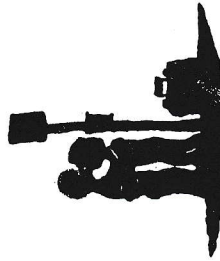

Barbro Högstrand. TYPISKT INSNÖAD.
88 s. Atlantis 1979. Pris: ca 34:–
ISBN 91-7486-082-2

40 dikter på en enkel, prosaisk vers som skildrar den hemarbetande fembarnsmammas situation. Hon känner en stark otillräcklighet i andras ögon och upplever mansförtrycket och exploateringen av kvinnoidealen mycket starkt. Hon präglas mer av besvikelsen resignation än av vrede över orättvisorna. Mitt i slitet och förnedringen känner hon ibland dock stolthet över att våga vara annorlunda, vara mamma och hemarbetande.

Tematiken i diktsamlingen är oerhört angelägen, men helhetsintrycket dras tyvärr ner av alltför slitna formuleringar och bilder. Orden bär inte upp det budskap som skall förmedlas. Diktsamlingen hade avgjort vunnit på en större sovring och koncentration av materialet.

Trygve Lundh

ISLÄNDSKA SAGOR. Band 1. Eyrbyggarnas saga; Laxdalingarnas saga. Övers. och utg. av Hjalmar Alving. Inledning Dag Strömbäck. 407 s. Gidlunds 1979. Pris: ca 53:–

ISBN 91-7021-271-6

Det här är första bandet i en nyutgåva på fyra band av Hjalmar Alvings klassiska utgåva av isländska sagor från 1935–45. I bandet ingår Alvings upplysningar och förklaringar till sin översättning. Dessa innehåller mycket kunskap om det gamla Islands kultur. Längst bak i boken finns också kartor över Island. Till detta kommer professor Dag Strömbäcks in-

tressanta inledning. Här behandlas dels saga-litteraturens olika genrer, dels de sociala, politiska och litterära förutsättningarna för denna i världslitteraturen unika litteratursuppkomst.

"Eyrbyggarnas saga" är rolig att läsa främst därför att den bättre än någon annan saga ger kunskap om folklivet på Island strax före kristnandet år 1 000, medan "Laxdalingarnas saga" inte är lika givande som historisk källskrift men genom sin fastare komposition är lättare att läsa.

Christina Ericsson

Sten Jacobsson. VÄKTARNAS NATT. 65 s.
Alba 1979. Pris: ca 35:–

ISBN 91-7458-228-3

En märklig diktsamling som trots att den inte bär på något lätt definierbart budskap ger uttryck för en mycket spännande livsatityd. Med ett väl avvägt språk granskas det egna rummets kondition och möjlighet, med försiktig suggestion och finstämd exakthet öppnas verkligheter.

Tyvärr är dikterna lite ojämna, stundvis bryts den omedelbara intimiteten och atmosfärens konsekvens. Läsaren får ibland finna sig vara störd i sin närhet till verket av metaforer och inpass som inte tycks vara alltför väl konstnärligt genomarbetade.

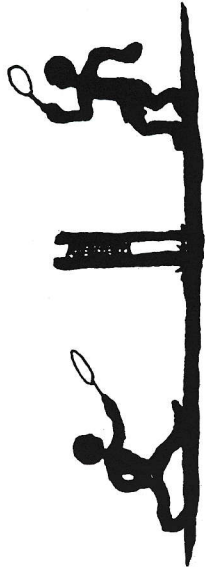
Betydelsen av samlingen har jag inte fullt klart lyckats utläsa, men bortom det nu gripbara skymtar något mäktiga intressant.

Mats Hansson

Bo Johansson. ORD FRÅN BAKSJÖBY.
69 s. LT 1979. Pris: ca 34:–

ISBN 91-36-01274-2

Johanssons intention var att göra en diktykel kring en by i lappmarken. I min mening har han inte riktigt lyckats med det, då materialet är lite i tunnaste laget. Därtill kommer en, i mitt tycke, feldisponering av de enskilda dikterna.

Det bör dock påpekas att de konkreta hållna dikterna många gånger leder fram till minnesbilder vilka påminner oss om att det som vanligen kallas för vildmark inte alltid varit det, utan att det är först i våra dagar som ödebebyggelsen breder ut sig, kvarlämnande pensionärer att vakta husen som sakta murknar ihop.

Diktsamlingen blir angelägen om den kan hjälpa oss att minnas förflutna tider och ge oss kraft att motverka kommande misshushållning av människor och natur.

Bo Morgell

Josef Kjellgren. ÄVENTYR I SKÄRGÅRDEN. 155 s. Ordfront 1978. Pris: ca 30:–

ISBN 91-7324-076-1

Josef Kjellgren. NYA ÄVENTYR I SKÄRGÅRDEN. 194 s. Ordfront 1979. Pris: ca 36:–

ISBN 91-7324-112-1

Ordfront förtjänar en eloge för att de nyttjar Josef Kjellgrens båda ungdomsböcker om Simon Dunderhake. De skrevs 1941 och 1942 och kan läsas fristående från varandra. Bockerna har självbiografisk bakgrund och det märks på den friska och sakkunniga realismen.

Berättelsen kretsar runt en pojke i uppväxtåren, men dess egentliga hjärta är skäringsbefolkningen i yttre havsbandet. Jakt på farliga vårisar, skeppsbrott och ensamseglingar hör till deras vardag. För dem är det också självklart att ung och gammal arbetar sida vid sida och visar varandra respekt. Tillammans med de vuxna lär sig Simon att tas

med naturen när den är som mest ogästvänlig men han stöter också på motståndare av annat slag.

Det här är ett par riktigt spännande och bra ungdomsböcker!

Eva Bäckstedt

Bengt af Klintberg. SKOGSDYKAREN. 61 s. Norstedts 1979. Pris: ca 32:–

ISBN 91-1-781621-1

Denna bok innehåller poesi och prosa och ett antal förnämliga fotoillustrationer. Klintberg förenar lekfullhet, skenbar enkelhet med en djup förankring i natur och folktro. Han använder ett oerhört suggestivt språk och precisar bilder och rör sig obesvärat mellan genererna vilket gör "Skogsdykaren" till ett sällsamt, besvärande stycke folkpoesi.

"Skogsdykaren" syftar på en dykardräft av ovanligt utseende som Klintberg hänger i ett träd, fladdrande för vinden. Dykardräkten blir sedan den punkt som diktsamlingen kretsar kring.

"Skogsdykaren" är på nåt sätt släkt med alla dom som binds till händer och fötter, eller dom som lever i hyddor och kåtor. Medan vi sjunker allt djupare ned i våra fåtöljer, föredrar han att hänga ute i nattmörkret, i snöran."

Trygve Lundh

Göran Leth. VÅRAN VERKSTAD. 213 s.
Författarförlaget 1978. Pris: ca 46:-
ISBN 91-7054-265-1

Författaren skriver i baksidestexten att han bl a "velat skildra hur arbetet går till, så konkret som möjligt". Leth har lyckats med detta: jag känner till mycket nu om en hårdare arbete på en ganska stor verkstadsindustri. Lika säker är jag inte på att många kommer att nå fram till denna kunskap, eftersom romanen är pedantisk i beskrivningen av arbetsmoment och blodlös i beskrivningen av människorna på och runt verkstan.

Då facket i romanen skildras på gott och ont borde det påpekats att detta är förekomsten av flera lagar på arbetsrätts- och arbetsmiljöområdet. Oavsett åsikt om dessa lagar, innebär de nya ramar.

Sammanfattningsvis: en bit av arbetsliv i Sverige, noggrant skildrat i detaljer men utan bakgrund, större sammanhang och liv under ytan.

Bengt E Eriksson

Torgny Lindgren. BRÄNNVINSFURSTEN.
232 s. Norstedts 1979. Pris: ca 65:-
ISBN 91-1-791042-0

Under senare delen av adertonhundratalet blev brännvinet en ekonomisk maktfaktor. L.O. Smith hette den fabrikör och grossist som genom hänsynslöshet och affärsbegävering kom att skaffa sig i det närmaste monopol på tillverkningen och hanteringen. I denna roman skildras hans uppgång, storhet och fall. Trots att romanen till största delen bygger på dokumentärt material gör den inte anspråk på att vara en dokumentärskildring. När källmaterial saknats har författaren fyllt ut luckorna med fantasier eller låtit legender och muntliga tredjehandsuppgifter utgöra underlag. Genom att driva upp berättelsen i fiktion bibehålls spänningen och den övergripande verkligheten blir ibland tydligare; motståndningarna mellan de konkurrerande bränn-

vinstillverkarna och mellan tillverkarna och de framväxande folkrörelsernas krav på nykterhet och statliga ingripanden i brännvinshanteringen. Jag anser denna välskrivna roman läsvärd och berikande.

David Stansvik

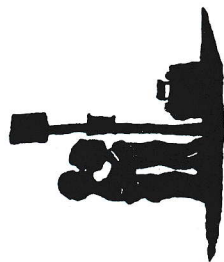
Patrick Modiano. FAMILJEBOK. Övers. Anne-Marie Edéus. 186 s. Norstedts 1979. Pris: ca 54:-

ISBN 91-1-791221-0

Den här boken präglas av det citat som inleder den: "Att leva är att envist framhärda i att bli färdig med ett minne." (René Char). Den är inte hårt knuten till någon dramatisk fortlöpande handling, utan består av episoder/fragment som hålls samman av att de handlar om berättaren eller hans familj. Berättaren är född i andra världskrigets Frankrike som son till en judisk flykting. Han söker upp vänner till sina föräldrar för att komplettera sina minnesbilder. Han upptäcker också att en känd radiöröst tillhör en SS-kollaboratör som haft hans fars öde i sina händer, tills denne lyckades fly med livet i behåll.

Boken är intressant och läsvärd, även om den inte öppnar några stora perspektiv.

Lennart Ilke

Peter Moskin. VARANDRA. 244 s. Gidlunds 1979. Pris: ca 61:-

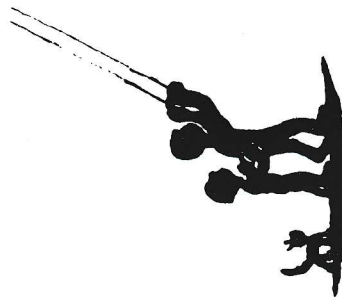
ISBN 91-7021-266-X

I mitten av sjuttiotalet hade den sk alternativen va musikälsaren sin storhetstid. I och i utkanten av denna utspel sig handlingen i denna kärleksroman. Kerstin och Krister har valt att flytta isär, något som lilla Sanna har svårt att förstå. För en tid kommer Ragnar in i bilden. Han är musiker och radiomedarbetare. Relationerna mellan dessa människor skildras på ett rakt sätt och upplösningen blir ovanligt nog, att Kerstin och Krister vill försöka på nytt.

Bokens jag växlar mellan de tre huvudpersonerna, från kapitel till kapitel. Där ligger nog en del av orsaken till att människorna inte riktigt tar form.

I bakgrunden finns Vietnamkrig, städer, skstrejk, Eurovisionsschlagerfestival och alternativ musikfestival. Fackliga diskussioner och radikala funderingar finns med. Peter Moskin skildrar en verklighet som är lätt igenkännbar för den unga sjuttiotalsvänstern.

Bosse Ek

Dag Solstad. SVEK. Förkrigsår. Övers. Jan Stolpe. 185 s. Panter/Norstedts 1979. Pris 54:-

ISBN 91-1-791261-X

Mars 1938 flyttar Stein och Jorunn från arbetarkasernerna på Grünerløkka till en nybyggd lägenhet med badrum. Det råder optimism och framstegstro efter depression och arbetslöshet. Det är arbetarregering och "fast styre

i landet". Två år senare invaderas Norge av tyskarna, regeringen flyr, mobiliseringen inställs och kommunisterna grälar om huruvida det är borgerlig nationalism att försvara landet.

"Svek" är en kollektivroman. Det historiska skeendet är bra och övertygande skildrat men människorna i det blir aldrig riktigt levande. Ibland slår författarens sympatier över i idealistiska lovsånger. Han lyckas bäst när han gestaltar de personer, som han har distans till. Beskrivningen av uppkomsten och klassförädaren Steins snöpliga flykt och hur han i feberyra plötsligt talar flytande engelska är både rolig och träffande.

Marie-Louise Persson

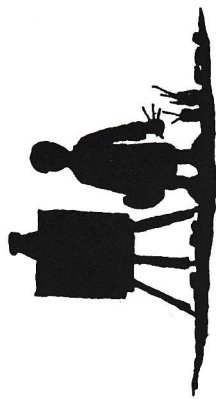
Isac Bashevis Singer. UNG MAN SÖKER KÄRLEKEN. Övers. Caj Lundgren. 303 s. Brombergs 1979. Pris: ca 85:-

ISBN 91-85342-75-0

Denna bok är ursprungligen skriven som två böcker: "Liten pojke söker Gud" och "Ung man söker kärleken". Innehållet är självbiografiskt och man får en god inblick i en judisk pojkes barndom och uppväxt till man i Warszawa under 1910-20-talen.

Redan som liten börjar Singer läsa de judiska heliga skrifterna och brottas med problemen kring Guds godhet och ondska i världen. Han fascinerar av naturvetenskaperna och läser ivrigt allt han kan komma över.

Singer berättar om sin ungdoms värld, såväl vad beträffar vardag och ungdomligt kärleksliv som vad beträffar politiska och litterära strömningar i det unga, återfödda Polen. Allt heligt och oheligt ifrågasätts och när Singer därtill är en verklig berättare, blir det en intressant och fängslande berättelse.

Alla de vackra illustrationerna av Ira Moskowitz gör givetvis bara boken ännu mera givande.

Lennart Ilke

Gustav Söderqvist. **BÅNGAR OCH GAMMALT BRÖD.** 140 s. Författarförlaget 1979. Pris: ca 46:-

ISBN 91-7054-292-9

Söderqvist skildrar kampen för överlevnad i Södertälje vid början av 1900-talet. Industriproletariatets fattigdom är fylld med väggelöss, TBC och förnedringen inför myndighetspersoner och affärsägare. Det känns följdriktigt när författaren påpekar att "detta hände inte på 1700-talet utan så sent som 1910". Någon barndom existerar inte för huvudpersonerna Sven och Kalle. All tid och uppfinningsrikedom går åt till att finna medel för att åtminstone hålla livet på sparlåga ytterligare en dag.

Trots misären är romanen fylld av en varm humor och tonen blir aldrig bitter eller uppgiven. Fastän detta inte är en bred skildring tror jag författarens erfarenheter av den här tiden är allmängiltiga. Den påtagliga dokumentära närheten av en bit fattigsverige är en viktig boklig erfarenhet för oss någon eller några generationer yngre.

Bengt E Eriksson

Clas Thor, Tommy Gustavsson. **SAMLING UNDER VÄLLINGKLOCKAN.** Arbetsliv vid Karlslunds gård 1900-1945. 76 s. Eget förlag 1979. Pris: ca 30:-

ISBN 91-7260-308-9

Än har det inte skrivits nog om statarna, detta arbetsfolk som slet ont på den svenska landsbygden. Clas Thor har gjort ett lovligt arbete när han sammanställt denna bok om lantarbetarna vid Karlslunds gård utanför Örebro. Boken består av ett block med dikter och ett block med intervjuer där de gamla lantarbetarna berättar om sina liv.

Georg Uhlin. **RESOR TILL DÖDENS KUST.** Berättelser från hav och hamnar. 223 s. Rabén & Sjögren 1979. Pris: ca 57:-

ISBN 91-29-53043-1

Den pensionerade sjömannen och fackligt aktive Georg Uhlin har haft ambitionen att återge sina erfarenheter från många år till sjöss. Det är hårda villkor som skildras men de sex berättelserna är påfallande ojämma. Uhlin har lätt att berätta men kommer ibland farligt nära skrönorna, något som förstärks av att han försöker använda dialekt i dialogerna. Han behåskar inte denna svåra konst varför sjömännen ibland får något löjligt över sig. Ytterligare bearbetning av form och stil hade kunnat göra boken till en större läsupplevelse. Som det nu fungerar får det många gånger starka innehålllet ensamt väga upp bristerna i kompositionen.

Mats Miljand

Fred Uhlman. **ÅTERFÖRENINGEN.** Övers. Olov Jonasson. Förford Arthur Koestler. 120 s. Panter/Norstedts 1979. Pris: ca 44:-

ISBN 91-1-791271-7

Detta mindre mästerverk är närmast en längre novell. Med det bedövande vackra Schwarzen och Schwarzwald som bakgrund berättar judeynglingen Hans Schwarz om sin korta men intensiva vänskap med en högadlig yngling. Nazismen bryter vänskapen, men efter trettio år sker ett slags andlig återförening.

Boken pläderar för humanitet och frihet. Stort intryck gjorde skildringen av Hans Schwarz' fars, den judiske läkarens, första inställning till nazismen: han ansåg sig inte alls hotad, eftersom han framför allt kände sig som tysk, en patriotisk tysk med förtjänstmedalj från första världskriget.

Skildringen är hållen i en vemodig nästan smärtsam ton med ett vackert lyriskt språk.

Britta-Lena Jansson

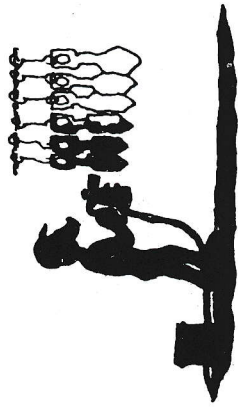
Peter Weiss. **MOTSTÅNDETS ESTETIK** 1-2. Övers. Ulrika Wallenström. 401 resp. 381 s. Arbetarkultur 1976 resp 1979. Pris: ca 60:- resp. ca 70:-

ISBN 91-7014-056-1
ISBN 91-7014-100-2

Peter Weiss' stora romanbygge, där nu den sista tredjedelen återstår, väcker många spännande tankar. Berättarlaget är en ung kommunistisk arbetare, som tillsammans med sina kamrater i trettitalets Europa söker en väg till bildningen och deltar i kampen mot fascismen. Förutom det episka ytplanet, "handlingen", som för berättaren från Hitlertyskland till Spanien och Internationella brigaden och - i del 2 - till Frankrike och sedan Stockholm, förs genom båda volymerna många diskussioner. Diskussionerna handlar om konstverk, som Picassos "Guernica", Kafkas "Slottet" och det ofullbordade Engelbrektsdrama som Brecht sysselsatte sig med under sin Sverigevistelse; och de handlar om det aktuella politiska skeendet, om livet och kampen i Nazi-tyskland, om den spanska republikens fall, om Moskvaprocesserna och Molotov-Ribbentropakten, om Saltsjöbadsandan i Sverige. I textens typografi, massiva ordblock utan vanlig styckeindelning, gestaltas också hur de olika frågorna griper in i varann.

Men något fattas. Sådär halvvägs genom den andra volymen börjar man bli helt klar på att författaren aldrig *tar parti*, konkret, i de frågor som våldsamt diskuteras. Weiss refererar skickligt, men vad som saknas i den imponerande uppräddningen av argument är en slutsats. Kanske kommer det något sådant i tredje delen. Tills dess ekar det ihåligt bak den glänsande språkrustningen.

Lars Åke Augustsson

Facklitteratur

Josef Andersson. VALLENTUNABILDER. 140 s. Utgiven av Vallentuna kulturnämnd 1979. Pris: ca 58:–

ISBN saknas

Josef Andersson har skrivit texter till gamla fotografier av Vallentuna. Boken innehåller typiska bilder från början av 1900-talet till ungefär 1940, och den är uppställd efter olika ämnesavdelningar som natur, byggnader, arbete, fritid, kultur, kommunikationer och samhälle. Det är meningen att de nyinflyttade i Vallentuna kommun på detta sätt skall kunna uppleva det förlutna runt omkring sig, men boken är intressant även för andra utifrån en kulturhistorisk synpunkt och fyller därför ett viktigt behov. Den gör historien både levande och personlig för oss och våra barn och framtidens barn. Man önskar verkligen att andra kommuner skall följa detta utmärkta exempel.

Maja Bohm

Kurt Aspelin. "DET EUROPEISKA MISSNÖJET". Samhällsanalys och historiespekulation. Studier i C.J.L. Almqvists författarskap åren kring 1840. 379 s. Norstedts 1979. Pris: ca 139:–

ISBN 91-1-793141-X

Almqvist hade inte möjlighet att göra "fortjensfullt avfall". I sitt postumt publicerade arbete söker Aspelin efter de idéer som Almqvist kring 1840 lyckades strukturera till en produktiv ideologisk enhet. Grundligt analyseras programskrifterna "Europeiska missnöjets grunder", "Menniskoslågets saga" och "Svenska fattigdomens betydelse". Även skönlitteraturen och journalistiken behandlas.

Swedenborg, utopisk mysticism och förtrolslära ledde Almqvist till kritik av äktenskapet, kyrkan och staten. Han såg att "Folket vill ett levande samhälle".

Sambandet mellan romantikern och realisten Almqvist blir tydligt. Men: "Att idéerna uppvisar en hög grad av konstans, behöver alls inte strida mot att samma idéer undergår en funkti det nya helhetssammanhanget – liksom att å andra sidan nya idéer kan fylla samma funktion i helheten som de tidigare utmönstrade."

Boken är spännande men kräver förkunskaper.

Lars André

Honoré de Balzac. OM LITTERATURENS TEORI OCH PRAKTIK. Artiklar i urval av Jan Myrdal. Övers. Björn Larsson. Efterord av Jan Myrdal. Noter sammanställda av Jan Stolpe. 240 s. PAN/Norstedts 1979. Pris: ca 47:–

ISBN 91-1-781441-3

Var Balzac en medvetet arbetande intellektuell eller en sprudlande naturkraft? Både på vänster- och högerhåll har bilden av Balzac som omedveten naturkraft länge varit den förhärskande. Och den bilden har kunnat upprätthållas genom att viktiga texter inte förelegat på svenska.

Genom detta urval av Balzacs litteraturteoretiska och litteraturkritiska artiklar kan svenska läsare nu själva gå till källorna. Boken innehåller flera godbitar: ett förord till "Den mänskliga komedin", en kritik av Victor Hugos drama "Hernani", en analys av Stendhals roman "Kartusianklostret i Parma" etc.

Balzac hade en skarp penna och kunde dessutom skriva elakt på ett sätt som är sällsynt idag (jfr hans kritik av "Hernani" med Strindbergs avsågning av Heidenstams dikt "Jag längtar hem", där finns något av samma humor).

Margareta Zetterström

Bert Bolin. VAD GÖR VI MED KLIMATET? 105 s. Ordfront 1979. Pris: ca 36:–

ISBN 91-7324-120-2

Författaren, som är professor i meteorologi, redogör i bokens första hälft för de naturliga faktorer som påverkar vårt klimat, klimatförändringar i historisk tid och huruvida man kan förutsäga framtidens klimat. Efter denna allmänna bakgrund behandlar han energivändningens effekter på klimatet. Tyngdpunkten ligger på koldioxidens påverkan på atmosfärens värmehushållning. Man får den uppfattningen att skeenden i lufthavet är mycket komplicerade och att många frågor ännu är olösta.

Boken är skriven för lekman och som sådant frestas man att genast läsa mera i ämnet.

Hans-Magnus Meincke

Peter Conolly. HANNIBAL OCH ROMARIKET. 77 s. Ill. av författaren. Övers. Paul Frisch. Liber 1978. Pris: ca 55:–

ISBN 91-38-04490-0

Den här boken ingår i en serie, som väl främst är avsedd för engelsk publik. Antikens Grekland och Rom tas upp ur ett alldeles särskilt perspektiv: krig, vapen och vapentechnik. Den inriktningen kan man dock känna sig tveksam till. För böcker om antiken har den dock alltid varit vanlig. Här skildras de forntida romarnas, etruskernas, samniternas, kartagernas och kelternas härar och vapen. I förbigående får man också veta en del om dessa folks historia. Det finns en del vackra och fantasieggande teckningar, t ex av antika städer och bergsfästningar. Vapen och rustningar tycks vara riktigt avbildade. Men antikintresset i Sverige är nog värt något bättre.

Lennart Lind

Eduardo Galeano. LATINAMERIKAS ÖPPNA ÄDROR. Ny utg. Övers. fr. spa. Bengt Hellgren, Lena Melin. 347 s. Prisma 1979. Pris: ca 39:–

ISBN 91-518-1255-X

Under 500 år har Latinamerika tömts på sina rikedomar. Naturresurser har här exploaterats, inhemska kulturer har gått under.

Galeano visar att underutvecklingen av Latinamerika är en följd av utvecklingen av Europa och USA. Beroendet börjar tidigt och kontinentens rikedom blir folks fattigdom. Den inhemska borgarklassen har inte visat något intresse av att utveckla en nationell

industri. Priserna på de varor Latinamerika säljer sjunker ständigt i förhållande till de varor man köper.

Det ekonomiska beroendet får också politiska konsekvenser. Ständigt återkommande uppror slås ner med obeskriverbar brutalitet och direkta utländska interventioner är regel.

Att det saknas ett resonemang om Cubas ekonomiska beroende av Sovjet förtar inte värdet av Galeanos faktafyllda och lättlästa bok. Denna pocketutgåva innehåller också ett nyckrivet avsnitt om de senaste sju årens utveckling.

Marianne Fors

Bo Grandien. DRÖMMEN OM RENÅS-
SANSEN. Fredrik Wilhelm Scholander som arkitekt och målfrestare. With an English summary. 514 s. Nordiska museet 1979. Pris: ca 168:–

ISBN 91-7108-159-3

Det är sällan man ser en högklassig svensk monografi. Grandiens bok om arkitekten F.W. Scholander (liksom hans tidigare verk om C.G. Brunius, byggmästare och professor i grekiska) är dock ett lysande undantag. Scholander (1816–1881) var en renässanspersonlighet; arkitekt, professor vid Konstakademien, ämbetsman, författare, målare, musiker m m.

Boken är en brett upplagd och detaljerad beskrivning av Scholanders verksamhet som framförallt arkitekt. Han ritade kyrkor (bl a Stockholms synagoga), slott, skolor, bostadshus och sysslade mycket med restaureringar och inredningar. Scholander ansåg att man levde i en övergångstid utan eget formspråk och arbetade därför i klassicistisk anda.

Grandien ger även en engagerad och levande skildring av dåtidens kulturliv och debatter. På så sätt är det inte "bara" en arkitekturbok utan ett humanistiskt epos. Verket är rikt illustrerat med ritningar, teckningar, akvareller och foton.

Staffan Glassel

Lars Gustafsson. KONFRONTATIONER.
Stycken om konst, litteratur och politik. 134 s. Pan/Norstedts 1979. Pris: ca 42:–

ISBN 91-1-791071-4

Det finns författare som tål att läsas om och om igen. Gustafsson tillhör denna lilla skara, och nu när han kommit med ett urval kritik, är det med nyhetens behag man tar sig an läsningen.

"Konfrontationer är en oundgänglig bok för den som vill förstå det senaste decenniets litterära utveckling i Sverige." Så står det på bokens baksida. Det är nog att ta i lite väl mycket för den här tunna volymen kan knappast uppfylla sådana högt ställda förväntningar. Men ett är säkert: vill du "förstå" åtminstone en bit av vår litterära utveckling så är "Konfrontationer" en bra vägledning. Men det ska väl också påpekas att det finns mer än svensk litteratur, för här blandas det friskt, och Gustafssons vassa kunskapspena firar triumfer, inte minst i det inledande stycket om Lars Ahlin och realismens kris.

Curt Lundberg

Per Gustavsson, Lars Rydquist, Åke Lundgren. MERA LJUS! Socialdemokratis kultursyn fram till andra världskriget. 324 s. Prisma 1979. Pris: ca 49:–

ISBN 91-518-1260-6

En hel del finns skrivet om den socialdemokratiska kultursynen men ganska lite sammanfattat. Därför är denna bok välkommen. Den vill ge svar på frågor som, om den nya statliga kulturpolitiken är ett fullföljande av socialdemokratis tidigare kultursyn och om kulturen ingått som en aktiv del i kampen för ett socialistiskt samhälle.

Efter en ideologisk bakgrund behandlas sådant som arbetarpressen, arbetarbibliotek, ABF, Folkets Hus, Folkparkerna, Skådebanan, amatördeater. Ledande socialdemokratis kulturella insatser analyseras.

Sammanfattningsvis kommer författarna fram till att socialdemokratis kulturella strävanden gällt att arbetarna ska höjas till och göras delaktiga i den existerande kulturen och att kulturen ses som en konsumtionsfråga.

Britta-Lena Jansson

INDUSTRIMINNEN. Red. Marie Nisser. 256 s. Arkitekturmuseet/Liber förlag 1979. Pris: ca 70:–

ISBN 91-38-03973-7

Intresset för vårt industriella förflutna växer stadigt. Ett tecken på det är arkitekturmuseets nyutgåva (efter omarbetningar) av boken "Industriminnen". Skriften är en god och lättillgänglig översikt över industrins och arbetslivets historia.

Boken inleds med ett kapitel om industriminnesvårdens utveckling och framtid. Där efter följer en rad avsnitt om olika branscher; verkstadsindustri, sågverk, bryggerier och kraftverk, för att nämna några.

Varje avsnitt innehåller dels en översiktlig beskrivning av industrigrenen, dels en redovisning av några objekt i text och bild. Totalt beskrivs 170 industriminnen.

Avslutningsvis finns ett avsnitt om litteratur och material för fortsatta studier. Dock saknas en ordentlig litteraturförteckning.

Staffan Glassel

Domenico Inganni. STUCKATÖRENS
HEMLIGHET. Handledning i olika muraltekniker jämte en kort levnadsbeskrivning. Övers. John Einar Åberg. Med teckningar av Mats Åberg. 115 s. Forum 1979. Pris: ca 65:–

ISBN 91-37-07045-2

"Man lär så länge man lever och när man lärt sig tillräckligt dör man". Så avslutar Domenico Inganni ett kapitel om att överföra teckningar på en mur, men det kanske borde stå i slutet av boken, ty det står för hans livsinställning och arbetsmetod.

Efter en kort levnadsbeskrivning, som i sig är ett stycke poesi, redogör han enkelt och praktiskt för de olika muralteknikerna, bifogar råd samt goda och dåliga erfarenheter. Han bjuder också på recept på äggoljetempera, m m.

Man kan inte lära sig muralmålari genom att läsa böcker, men visst får man lust att gå i lära hos denne fine hantverkare och levnadskonstnär.

Sophie Hedin

Alexandra Kollontay. DEN NYA MORALEN. Övers. Mejtt Lindahl. Katarina Sundkvist, Gudrun Utas. Efterord Märit Andersson och Sonja Pleijel. 205 s. Gidlunds 1979. Pris: ca 38:–

ISBN 91-7021-269-4

Boken innehåller två essäer: "Den nya moralen och arbetarklassen" och "Bered plats åt 'den bevingade Eros'", samt ett självbiografiskt utkast titulerat "En sexuellt emanciperad kommunistisk kvinnas memoarer".

Det mest intressanta i boken är självbiogra-

fin. Där tecknas bl a bakgrunden till Kollontays politiska insatser. De två övriga essäerna ägnas kärlek och moral. Kollontay skildrar mestadels förhållanden som gäller den borgerliga familjen. Det förvånar mig att hon trots långa och ordrika texter inte kommer längre än till relativt enkla påståenden som gäller samlevnaden.

Kanske var hennes tankar mer revolutionerande på 20-talet. Idag förefaller hennes slutsatser tämligen vedertagna. Värt att diskutera blir därför Kollontays betydelse för dagens kvinnorörelse. Själv undrar jag om hon kan tjäna mer än som förgrundsgestalt.

Barbro Sjöström

Jurij Maltsev. DEN UNDERJORDISKA RYSKA LITTERATUREN 1955-1975. Övers. Torkel Hedenvind. 416 s. Forum 1979. Pris: ca 82:--

ISBN 91-37-07011-8

Det borde vara ytterst välkommet med en bok som behandlar den på många vis intressantaste litteraturen i Sovjet: den som är förbjuden. Maltsev börjar vid Pasternak och "Doktor Zjivago", tar upp Sinjavskij, Daniel, Solzjenitsyn på sin vandring fram till de nya och ännu oprövade namnen. Det är en väldig litteratur.

Tyvärr är dock tanken bakom boken bättre än boken själv. Maltsev är våldsamt retorisk och patetisk, men det han till sist får sagt av litterär värdering är genomgående rätt banalt. Dessutom har verket fått en illasittande svensk språkdräkt; och att flera av de av Maltsev behandlade verken föreligger i svensk översättning har Hedenvind inte gjort sig mödan att ta reda på. Den nödvändiga boken om samizdat är ännu oskriven.

Lars Åke Augustsson

DET MEDICINSKA ISBERGET. Om sjukvård och samhälle ur MFT och MOTPOL. Förord PC Jersild. 290 s. Författarförlaget 1979. Pris: ca 53:--

ISBN 91-7054-294-5

Denna antologi rymmer ett fyrtiotal artiklar ur de senaste årgångarna av Medicinska Föreningarnas Tidskrift, som numera heter MOTPOL. MFT utvecklades under sextiotalet till en vårdpolitisk tidskrift som inte sparat på krutet när det gällde att belysa och kritisera vård-sverige.

Antologin innehåller en rad artiklar som från en radikal utgångspunkt analyserar sjukvårdskrisen och den offentliga ekonomin, samhällssystemet som sjukdomsframkallande faktor, arbetsmiljö och hälsa samt ger aspekter på hur en offensiv medicin kan bedrivas. Några av dessa undersökningar kan tyckas trubbiga eller felaktiga men här finns en framsynighet och oförvägenhet i analysen som helt saknas i etablerade organ. Artiklarna har lite skiftande kvalitet vilket är förklarligt.

En av bokens höjdpunkter är en intervju med Axel Höjer, tidigare chef för medicinalstyrelsen. Svensk sjukvård saknar idag en visionär som han.

Christer Sundström

PER NILSSON-ÖST - BILDHUGGAREN. Foto: Stig Andersson, Hilding Mickelsson. Förord Nils-Göran Hökby. 143 s. LT 1979. Pris: ca 120:--

ISBN 91-36-01332-3

I sina stora träbilder, både skulptur och relief (manshöga och flera meter höga) berättar Per Nilsson-Öst om hälsingebygdens människor i vardag och fest. Vanliga titlar är "inhantering", "timmerflottning" och "midssommar-dans". Konstnären är född, uppvuxen och numera verksam i Järvisö i Hälsingland och känner väl till de miljöer och människor han avbildar.

Med yxan som enda redskap hugger han sig inåt mot sina karakterer: träpatronen, lant-handlaren, morakullan och nämndemansmoran. Plötsligt står de där, nästan livs levande, framsprungna ur den vresiga hälsingefuran.

Boken är rikt illustrerad med foton, de flesta i färg. Några bilder är inspirerade av Ivar Lo-Johanssons noveller vilka också återges.

Sophie Hedin

Olof Nordberg. VOLTAIRE. En introduktion. 169 s. Natur och Kultur 1979. Pris: 53:-- ISBN 91-27-00932-7

Författaren följer samvetsgrant de olika faser i Voltaires levnadslöpp, från ungdomsårens intellektuella och amorösa äventyr till ålderdomens febriga produktivitet på Ferney.

Bokens andra hälft ägnas filosofen och författaren Voltaire. Filosofer saknade originalitet, däremot var han en framgångsrik popularisator. Han inspirerades av Newton och Locke och författade populariserade översikter av deras verk. Sin största insats gjorde Voltaire som rationalist och religionskritiker i upplysningens anda; i de ständiga fälttågen mot intolerans, dogmatism och religiös fanatism har han en själsfrände i vårt eget sekel: Bertrand Russell. Men Nordberg gör ingen rättvisa åt Voltaires mångfacetterade personlighet. Hans filosofi blir otillräckligt genomlyst - i gengäld ägnas hovintriger och kärleksaffärer stort utrymme. Resultatet är en visserligen lättläst och underhållande men endimensionell bok.

Den definitiva Voltairebiografen på svenska återstår att skriva.

Kent Begler

Erik Näslund. BIRGIT CULLBERG. 370 s. Norstedts 1978. Pris: ca 145:--

ISBN 91-1-783292-6

I en spännande och mycket fint illustrerad levnadsteckning får vi följa den svenska ballettens mästare från barndomen till nu. På 30-talet studerade hon balett i England och

lärde sig de lagar som rörelsen följer: höjd, kraft, rörelse, ordningsföljd, riktning, form, hastighet, spänning-avspänning och sträckning i tid och rum.

Under kriget arbetade Birgit Cullberg bl a tillsammans med Karl Gerhard och 1950 fick hon sitt genombrott med "Fröken Julie". Hon har genom alla år stridit för att få utöva sin konst: koreografi för fri balett. I baletterna kombinerar hon alltid olika konstnärliga uttrycksformer.

Biografen är lättläst, kunnigt skriven och kan läsas av alla.

Lars André

Gunnar Ohrlander. RIDÅN GÅR UPP. Några reflexioner om grunderna i revolutionära kulturpolitik från ryska revolutionen till krossandet av "de fyra gäng" i Kina. 162 s. Oktoberförlaget 1979. Pris: ca 45:-- ISBN 91-7242-165-7

Författaren gjorde sommaren 1978 en resa i Kina. Bokens senare del handlar om erfarenheterna från denna.

Ett avsnitt behandlar kulturrevolutionen och kampen mot de tre borgerliga riktningarna ledde av Liu Shao-chi, Lin Piao och "de fyra gäng". I avsnittet ingår referat från intervjuer med Fung Mo, ansvarig för konst och litteratur i kulturdepartementet, samt vice kulturminister Ho Ying-tze. I samma del ingår skildringar av kulturella aktiviteter i Kina samt en beskrivning av ett minoritetsfolks kulturella problem.

Som en bakgrund till detta redogör författaren i bokens första del för kulturpolitikens historiska utveckling dels i Sovjetunionen från 1919, dels i Kina på 30-, 40- och 50-talet.

I slutordet diskuterar författaren förhållandena i Sverige. Boken utgör ett värdefullt inlägg i vår kulturpolitiska debatt.

Bo Lundberg

SOCIALPOLITIK – I VEMS INTRESSE?
Av Bertil Bagger–Sjöbäck, Nils Bejerot, Carin Flemström, Leif Holgersson, Anders Johansson, Åke Setréus, Jan-Erik Sjögren.
221 s. Ordfront 1979. Pris: ca 45:–

ISBN 91-7324-095-8

Fyra skäl till att denna debatt-antologi bör läsas: 1) Socialvården har blivit en beståndsdel i allt fler människors liv och den sociala misären har antagit skrämmande proportioner. Få förblir oberörda. 2) Också makthavarna har tvingats inse eländet och har därför snickrat ihop ny lagstiftning, som i likhet med annan ny lagstiftning är så luddigt formulerad att den skall kunna tolkas efter de aktuella samhällsliga behoven. 3) Den socialpolitiska debatten har varit så förvirrad att den glömt frågan om i vems intresse Sverige har, och skall ha, en socialpolitik. 4) Antologin angår flera än de "socialtyckare" som annars präglar debatten, eftersom den lättbegripligt förklarar dagens socialpolitik och ger välgrundade klarsynta perspektiv på morgondagens.

Pär Gustafsson

Sven Wernström. SKRIVANDETS HANTVERK. Sven Wernström berättar om sina egna arbetsmetoder och ger råd till dig som vill skriva. 141 s. Gidlunds 1979. Pris: ca 37:–
ISBN 91-7021-282-1

Med sin handbok i skrivandet ger Wernström den läsande arbetaren självförtroendet åter. Han visar lättfattligt vilken vitalitet och uppslagsrikedom som finns i arbetarklassens språk, historia och dagliga erfarenheter.

Men den svenska litteraturen består till större delen av den förvirrade medelklassens funderingar. Därför har Wernström riktat sin bok till arbetare och socialister. Skrivandet, liksom snickeriet, är ett hantverk som alla kan lära. Och behovet av vanliga, goda hantverkare är stort.

I "Skrivandets hantverk" går Wernström igenom hela arbetsprocessen som ligger bakom en insändare, artikel eller roman. Pro-

blem och möjligheter vad gäller det skrivna alstrets form och innehåll belyses. Barn- och ungdomsboken samt den historiska romanen får sin självklara behandling. Boken är en instruktiv och stärkande grundkurs i skrivandets hantverk – för *alla* skriv sugna.

Agne Sandberg

forts från sid 20

att montera ned behaviorismen i språkundervisningen och det är i och för sig inte litet: det är långt dit i England och i USA. Man har lyckats åstadkomma en del men mycket återstår.

Det är ett arbete för många personer att samla uppgifter om hur pedagogiken använts i olika länder för att bevara det bestående samhället, att visa hur den progressiva slagordspedagogiken växt fram ur ganska konservativ beteendevetenskap och minst lika konservativ gestaltpsykologi.

Det är viktigt att bilda opinion om utbildning för just nu kommer skolan att få stor betydelse. Arbetslösa ungdomar kommer att gå kurser på vuxengymnasiet eller universitet och det är naturligtvis viktigt att man förbättrar undervisningen.